

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет управління
Кафедра логопедії та інноваційних технологій в інклюзії

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

**«ФОРМУВАННЯ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ДІТЕЙ
СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ»**

Виконала: студентка II курсу
групи СОЛ(I)-21м

Спеціальність: 016 Спеціальна освіта

Спеціалізація: 016.01 Логопедія

Освітня програма «Інклюзія в освіті»

Мицак Уляни Іванівни

Керівник: доктор педагогічних наук, професор Джус
Оксана Володимирівна

Рецензент: кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології, логопедії та
інклюзивної освіти Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Котлова Людмила Олександрівна

АНОТАЦІЯ

Пояснювальна записка: 124 сторінок основного тексту, 70 джерела, 11 таблиць, 1 графік, 4 додатки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *ораторська майстерність, дислалія, старші школярі, мовленнєве дихання, загальна, дрібна, артикуляційна моторика, кінетичний, кінестетичний праксис, голосова функція, просодичний компонент мовлення, лексико-граматична складова мовлення, навички публічного виступу.*

Предмет дослідження – формування ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Об'єкт дослідження – ораторська майстерність у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

У кваліфікаційній роботі автором досліджено актуальність ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією. Оскільки, дана категорія дітей навчається комунікувати з однолітками і дорослими. Визначено, що навички мистецтва красномовства допоможуть старшим школярам аргументувати свої думки за допомогою чого рівень їхньої самооцінки підвищиться.

Сформовано мету дослідження, яка полягає у науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці формування ораторської майстерності для дітей старшого шкільного віку із дислалією. Тому завдання окреслено на основі аналізі еволюції ораторської майстерності; виокремлено напрями їх формування та вивчено їх у анатомічному спектрі; продіагностовано напрями ораторської майстерності, здійснено їх формування та впроваджено контрольний експеримент для порівняльного аналізу стану напрямів ораторської майстерності до та після. Представлені завдання допомогли автору кваліфікаційної роботи з'ясувати ефективність поставлених ним методик і визначити загальні висновки.

Таким чином, ораторська майстерність є комплексним явищем, яка пов'язана з історичними, анатомо-фізіологічними, психологічними складовими, що

потребують цілеспрямованого дослідження для обґрунтування позитивних методів для подальшого її формування у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Ключові слова: ораторська майстерність, дислалія, старші школярі, мовленнєве дихання, загальна, дрібна, артикуляційна моторика, кінетичний, кінестетичний праксис, голосова функція, просодичний компонент мовлення, лексико-граматична складова мовлення, навички публічного виступу.

ABSTRACT

Explanatory note: 124 pages of main text, 70 sources, 11 tables, 1 figure, 4 appendices.

KEYWORDS: public speaking skills, articulation disorder, high school students, speech breathing, gross motor skills, fine motor skills, articulatory motor skills, kinetic praxis, kinesthetic praxis, voice function, prosody, lexico-grammatical skills, public speaking skills.

The subject of the study is the development of public speaking skills in high school students with an articulation disorder.

The object of the study is public speaking skills in high school students with an articulation disorder.

In this qualification paper, the author investigates the relevance of oratorical skills in high school students with dyslalia. This category of children needs to learn to communicate with peers and adults. It was determined that the skills of the art of eloquence will help these older schoolchildren to argue their thoughts, which will consequently increase their level of self-esteem.

Aim and tasks the aim of the study was formulated as: the scientific substantiation and experimental verification of the formation of oratorical skills in high school students with dyslalia. Therefore, the tasks were outlined based on: Analyzing the evolution of oratorical skills. Identifying the aspects of their formation and

examining them within the anatomical spectrum. Diagnosing the components of oratorical skills, implementing their formation, and introducing a control experiment for a comparative analysis of the state of these components before and after the intervention. The presented tasks helped the author of the qualification paper to determine the effectiveness of the methodologies developed by him and draw overall conclusions.

Thus, oratorical skill is a complex phenomenon associated with historical, anatomical-physiological, and psychological components that require focused research to substantiate effective methods for its further formation in high school students with dyslalia.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ	8
1.1. Еволюція ораторської майстерності від Стародавнього світу до сьогодення.	8
1.2. Напрями формування ораторської майстерності та їх анатомічно-функціональні особливості у нормі.	30
Висновки до першого розділу	42
РОЗДІЛ 2. КОНСТАТУВАЛЬНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДОВИХ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ	46
2.1. Діагностика напрямів ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією.	46
2.2. Аналіз ефективності констатувального експерименту	68
Висновки до другого розділу	79
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАЛЬНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДОВИХ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ	81
3.1. Формування напрямів ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією.	81
3.2. Аналіз ефективності формувального експерименту у дітей старшого шкільного віку із дислалією.	98
Висновки до третього розділу	101
РОЗДІЛ 4. КОНТРОЛЬНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДОВИХ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ	103
4.1. Контроль перевірки ефективності дослідження складових ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією	103
4.2. Аналіз ефективності контрольного експерименту у дітей старшого шкільного віку із дислалією	107
Висновки до четвертого розділу	110
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	112
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	114
ДОДАТКИ	123

ВСТУП

Актуальність теми. Ораторська майстерність або мистецтво красномовства на сьогодні є важливим показником грамотної мовленнєвої особи. Оскільки, несе потужний вплив через зв'язок голосу і слова, мовлення і мислення. Такий вплив відображає нерозривну єдність компонентів, які необхідно вдосконалювати, і не тільки їх.

Для дітей старшого шкільного віку, які інтегруються в соціум постає значною актуальністю оволодіння майстерністю слова. Тому що вони вчаться комунікувати з однолітками, налагоджувати довіру, взаєморозуміння між ними. Учні старшої школи є тією віковою категорією дітей, яка вступає не тільки в соціальні контакти, а й вчиться вирішувати проблеми, а для цього їм необхідно навчитися правильно аргументувати свої думки. Через грамотну аргументацію думок, збагачений словниковий запас, вміння користуватися мімікою, пантомімікою формується достатня самооцінка та критичність мислення у школярів. Окрім того, виразна вимова звуків, правильна подача голосу, правильне оформлення мовлення, використання різнобарвної інтонації реалізує інтелектуальну особистість, яка вміє невимушено вести діалог зі співрозмовниками, цікаво та доступно подавати інформацію.

Варто зазначити, що на сьогодні у сучасному світі мовленнєві та комунікативні навички є затребуваними на ринку праці. Вони є необхідними у кожній сфері життєдіяльності.

У школярів у яких наявне порушення звуковимови – дислалія, окрім того наявні психологічні специфіки: невпевненість в собі, замкнутість, негативізм. Таким чином, це зумовлює соціальну дезадаптацію. Необхідно акцентувати увагу на тому, що навички ораторської майстерності потрібні для професійних сфер буття, наприклад для участі у публічних виступах, конференціях, перемовинах, дебатах. Це готує школярів до активного громадсько-суспільної життєдіяльності.

Можна стверджувати, що дослідження ораторської майстерності бере початок від періоду античності аж до нашого сьогодення.

Демосфен, Цицерон, Марк Фабій Квінтіліан, Сократ, Платон, Аристотель є найвідомішими ораторами стародавнього світу, які своїми думками, промовами запалювали людські розуми, формували суспільні ідеї, впливаючи на розвиток філософських та політичних концепцій.

Крім того, не зважаючи на високий рівень актуальності у контексті не сформованості навичок ораторської майстерності у дітей та дорослих дислалія залишається недостатньо досліджена при даній навичці. Тому дослідження та вивчення ораторської майстерності, її особливостей та корекція дислалії дозволить розробити нові методики діагностики та формування, які можливі для впровадження не тільки у державних закладах загальної середньої освіти, а також у приватних школах, ЗДО державного або приватного типу, ІРЦ, приватних логопедичних центрах.

В свою чергу розроблення інноваційних методик щодо формування в учнів мистецтва красномовства сприятиме підвищенню кваліфікації педагогів, адже для їх створення педагогічним працівникам необхідно глибше дослідити тематику даного дослідження, також особливостей симптоматики дислалії для комплексної корекції мовленнєвого порушення.

Важливе місце щодо нормативних документів, які регламентують діяльність логопеда займає «Професійний стандарт вчителя-логопеда», який визначає завдання, функції даної професії, [49] також «Порядок про надання логопедичних послуг в системі освіти» [48]. Зазначені документи окреслюють механізм роботи вчителя-логопеда, опис його трудових функцій, що є важливим для реалізації діагностико-корекційної роботи складових ораторської майстерності.

Таким чином, для витоків вирішення проблематики її необхідно, досліджувати, аналізувати глибинну структуру взаємозв'язків та виробляти в логічний, послідовний ланцюжок суджень та достовірних, наукових фактів для збору комплексної цілісної картини висновків.

Об'єкт дослідження: ораторська майстерність у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Предмет дослідження: формування ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Мета дослідження: науково обґрунтувати та експериментально перевірити складові ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією. Для цього ми перед собою поставили ряд завдань:

Завдання 1. Проаналізувати історичну еволюцію ораторської майстерності, визначити напрями їх формування та описати їхню будову і функціонування в анатомо-фізіологічному спектрі.

Завдання 2. Дослідити стан сформованості складових ораторської майстерності: мовленнєве дихання, артикуляційна моторика, голосоподачу: інтонація та її діапазон, вимову звуків, просодичний компонент мовлення: наголос, темп, ритм, розстановка логічних пауз, компонентів мовлення: лексика, граматики.

Завдання 3. Сформувати перелічені вище складові.

Завдання 4. Провести контрольне дослідження з метою перевірки ефективності поставлених методик формування ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Методи наукового дослідження: аналіз, синтез наукових джерел, порівняння, спостереження, експеримент, моніторинг, узагальнення.

Гіпотеза дослідження: ефективне формування навичок ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією забезпечується впровадженням діагностико-корекційних методик.

Наукова новизна одержаних результатів: розроблено низку методик для діагностико-корекційного процесу щодо навичок ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Практичне значення одержаних результатів: теоретико-практичні результати та розроблені матеріали можуть бути використаними у діяльності вчителями-логопедами, фахівцями, дикторами у сфері ораторської майстерності.

Апробація результатів дослідження: результати дослідження були представлені на Всеукраїнській науково-практичній конференції зі спеціальності 016 Спеціальна освіта «Стан та перспективи розвитку спеціальної освіти та інклюзії» (м. Харків, 28 квітня 2025 р.) [36, с.188]; XI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (м. Умань, 10 травня 2025 р.) [38, с.112]; Третій Міжнародній Мюнхенській науковій конференції студентів та молодих вчених (м. Мюнхен, 16 травня 2025 року) [37, с.52] (Додаток А)

Структура роботи: вступ, чотири розділи, одинадцять таблиць, дев'ять діаграм, один графік, висновки, список використаних джерел, додатки. Основний зміст роботи викладено на 125 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

1.1.Еволюція ораторської майстерності від Стародавнього світу до сьогодення.

Риторика або ораторська майстерність – це вміння красномовно говорити, а також вільно, грамотно, переконливо доносити думки до своєї аудиторії. Це свого роду майстерність механізму поведінки на публіці. Формування інтелектуальної особистості охоплює розвиток красномовства. Варто зазначити, що ораторська майстерність охоплює спеціальні методи, засоби, прийоми впливу оратора на слухачів.

Оратор – це той хто не тільки виступає перед глядачами, а й вміє надихати, зацікавлювати та стимулювати до дій. Він постає ключовою фігурою в суспільно-політичних процесах держави, що мають на меті досягнення позитивних змін у внутрішній політиці країни [56, с.296].

В.М. Вандишев в своєму навчальному посібнику “Риторика. Екскурс в історію вчень і понять” описує ораторську майстерність, як мистецтво красномовства до якого входить побудова грамотної, структурованої, переконливої промови. Ораторська майстерність, як особлива, творча форма людської діяльності, що спонукає красиво, вільно доносити думки до аудиторії слухачів [7, с.7]. Г.М. Сагач в посібнику “Риторика” визначає дане поняття як науку і мистецтво усної переконливої аргументації, що представляє майстерність педагогів, юристів, політиків, управлінців тощо [55, с.59].

В підручнику “Ораторське мистецтво” за редакцією професорів М.П. Требіна, Г.П. Клімової мистецтво красномовства окреслюють, як майстерність підготовки, проголошення виступу, яка має на меті вплив на слухача, шляхом переконливого, живого слова [41, с.7].

Сагач Г.М. відносить мистецтво красномовства до мисленнєво-мовленнєвої сфери, що визначає позитивну результативність даної сфери [19, с. 96].

Тому вивчення основ риторики необхідне кожній особі, яка приймає участь у відкритому, публічному житті. Оволодіння навичок ораторської майстерності допоможуть впевнено, без страху поводитися серед великої кількості аудиторії. Таким чином, основи мистецтва красномовства потрібно вивчати ще з дошкільного віку. Оскільки, психіка дитини, не встигла зазнати негативного досвіду або ярликів від суспільства. Вона піддається пластичному формуванню знань, умінь і навичок.

Дослідження риторики передбачає вивчення еволюційного ряду історичних її основ. Витоки ораторської майстерності беруть початок від давнього сходу: Єгипет, Межиріччя, Вавилон, Сирія, Ассирія, Фінікія тощо. Риторика Давнього Єгипту славиться розвитком своїх начал без якої єгипетська цивілізація є незбагненною. Ораторський талант тут був важливим засобом для досягнення успіху, зокрема у судовій сфері. Прикладом цього є “Повість про красномовного селянина”. У цьому творі описано про те, як селянин зумів переконати володаря не тільки про те, що став жертвою грабіжника, а й домогся повернення свого майна від кривдника. Значущим є те, що сам володар одразу прийняв рішення, але попри це наказав селянинові повторити свою розповідь дев’ять разів для того, щоб насолодитися його красномовством і занотувати його промову для потіхи фараона.

Сучасних науковців у контексті вивчення теоретичних практичних аспектів ораторської майстерності захоплюють дослідження міфів Стародавнього світу про потужну силу мистецтва красномовства. Даний приклад демонструє те, що знання основ мистецтва красномовства є необхідним не лише еліті, а й звичайним особам. Варто зазначити, що повість була створена у період соціальних потрясінь і народного опору, коли висловлюватися почали не тільки представники вищих станів.

Єгиптяни усвідомлювали політичні та правові норми у формі втілення Маат, що є божественним порядком істини метою яких є запобігання у суспільстві хаосу. Зокрема, у “Текстах пірамід” перед царем постає завдання - відновлення,

так званого Маату замість безладдя. Задля забезпечення злагоди у суспільстві активно застосовували мистецтво красномовства, як інструмент політичного впливу. Представимо уривок з твору: “Я забезпечу вас усім: їжею, ласощами, сандалями, одягом, щоб тіла були ваші у безпеці; маслами для того, щоб доглядали ви себе кожні десять днів; річним запасом одягу, щоб впевнено крокували щодня, не знаючи убогості навіть під час сну [1, с.13-15].

На сьогодні відомо, що культуру Давньої Месопотамії заснували шумери. За джерелами шумерів спостерігається відчутна лінія мистецтва красномовства. Література Шумерів, яка містить в собі різноманітний жанровий склад містить домінування витоків ораторської майстерності. Спостерігалися в них царські списки, хроніки, дидактика (напучення або научіння), байки, філософські діалоги, афоризми, записки фольклорних текстів обумовлені моральною метою: приказки, прислів'я, анекдоти. Існувало й судове красномовство у Давньому Шумері. Воно було пов'язане з бажанням рабів уникнути покарання й вирватися з полону. Рабовласник подав претензію про його визволення від спадкоємців і навпаки наступники доводили про необхідність їхнього утримання під рабовласництвом [1, с.10-12].

Андреас Йоханді у статті “Публічні виступи в Стародавній Месопотамії: промови перед земними та божественними битвами” звертає увагу на шумерський епос про “Епос про Гільгамеша”. Події розгортаються у місті Урук, де наводиться існування двох рад у формі зібрання старійшин та зібрання молоді. На основі сюжету Акка, цар Кіша висуває вимогу до Гільгамеша, царя Урука: стати під його владу. Ситуація ставить Гільгамеша перед непростим рішенням – підкоритися чи протистояти. У пошуках правильного рішення Гільгамеш радиться із двома групами: старійшин, що закликають до покори і зібрання молоді, які закликають до спротиву. Він обирає шлях опору й зрештою перемагає Акку [24, с.82].

Можна стверджувати, що рада молоді вплинула на рішення Гільгамеша за допомогою ораторської майстерності, тобто промови. Оскільки, це була не

просто тиха підтримка, а словесне переконання, яке наділене властивістю мистецтва красномовства у зародковій формі буття. Риторика Давнього Китаю сформувалась у межах напрямів - конфуціанство та даосизм. Першими прикладами риторичних оповідей слід вважати пророчі вислови, замовляння з афористичним змістом, гімни і народні прислів'я. Релігійне красномовство воно корелюється із морально-етичними настановами, які власне розвивалися в межах конфуціанської та даосистської традицій. У політичній течії мистецтво красномовства було представлене промовами правителів, які були систематизованими у збірнику “Книга переказів” у 4 ст. до н.е. Даний вид промов вирізняється збереженням традицій, наявністю полемічності та тенденцією до замовчування суперечливих фактів. Судова риторика була продемонстрована наказами правителів, де могли поєднуватися реальні події з елементами міфів [18, с.8]

Варто підкреслити, що у Стародавньому Китаї ораторську майстерність розглядали, як надзвичайно важливим феноменом. Під поняттям “витонченістю промов” мали на увазі не тільки зовнішній блиск висловлювань, як вважалося на Заході, а насамперед, як гармонію між словами і діями, а також між зовнішнім оформленням та внутрішньою моральністю. Мистецтво красномовства на початку охоплювали усне мовлення і письмо. Таким чином, це демонструє давній вислів Конфуція “промова без прикрас не може далеко поширюватися”, що підкреслює взаємозв'язок між семантикою висловлювання та його мовним оформленням. Тому для навчання Конфуція мова має потужне значення [9, с.129-138].

Аналіз зародження політичної риторики у Давньому Китаї є пов'язаним у встановленні сили та величі правителя. У даний період активно використовувалися написи правителів, які були схожими до інших стародавніх східних цивілізацій. У період, що передував об'єднанню Китаю місцеві правителі свої здобутки записували у таких текстах. Наприклад: “Правитель Ву повалив династію Ін, і відтепер саме він, а не владика Ін здійснює жертвоприношення богам”.

Науковці давньокитайської культури, вважають, що накази та моральні настанови перших правителів є початком літературної традиції, оскільки окремі з них вже мали риси ораторських промов. З часом дані послання трансформувалися на особливі ритуальні формули задля підтримки влади: “Будь опорою своєму володарю, в боротьбі із тими, хто не з'являється до двору”. Одночасно сам володар проголошував зобов'язання, наприклад: “Я поширю твоє панування для того, щоб ти став опорою дому, Чжоу”.

Влада правителів Давнього Китаю слугувала гарантом правового порядку та законності. Становлення ораторської майстерності у контексті судової сфери китайських традицій відбувалося не через дискусії сторін, як було притаманно Єгипту та Вавилону, а переважно через накази володарів. Одночасно за давньокитайської доби юридичні тексти: “Закони Чжоу” зазвичай поєднували реальні факти із елементами міфології, які мали властивість правових норм сакрального та впливового характеру [1, с.23].

Становлення культури Давньої Індії та її літературних джерел стало невід'ємною частиною результату акумулювання духовних надбань різноманітних племен і народів. У життєдіяльності таких спільнот потужну роль відігравало мистецтво красномовства. Релігійна риторика була наявною насамперед у Ведах, які були гімнами на честь божественних сил, що склалися із законів словесно-усних поетичних традицій.

Варто підкреслити, що у ведійських писаннях слово виступало у ролі сакральної сили. До складу ведійської літератури входять, пісні, гімни, трактування релігійних церемоній, тексти та діалоги, які містять сакральні істини. Красномовство у контексті політичної сфери проявлялося шляхом написів правителя, а юридичне – в писемних пам'ятках, таких як “Закони Ману”, до яких фіксувалися настанови правителя щодо соціально-вразливих верств населення. У міфології Давньої Індії наявні два божества, пов'язані з мистецтвом красномовства Вач і Сарвасті. Останню вшановують, як богиню сакрального

мовлення і мудрості. Варто додати, що її вважають творцем санскриту та письма. Її визнають покровителькою знань і творчості [18, с.8].

Теоретичні джерела Давньої Індії наповнені об'ємним обсягом матеріалу, який демонструє розвиток ораторської майстерності. Водночас архаїчні зразки фольклорно-літературних традицій характеризуються образністю та творчим мисленням.

Значний внесок у розвиток індійського мистецтва красномовства здійснив буддизм, який надавав слову властивість основи екзистенційних проблем існування людини – значення не меншого за поетичну мову Вед. Варто наголосити, що у буддійських трактах слово постає не лише засобом аргументованого переконання, а й морально-філософським інструментом. Тому однією із основних міркувань; “Образив мене він, узяв гору, вдарив, обікрав. Ті, хто бачить усе інакше, зникає ненависть. Оскільки, у цьому світі злість не припиняється ненавистю – лише її відсутністю. Це вічна дхарма.” Слово виражає не лише глибинний сенс етнічних уявлень, а також людські поривання: “Як дощ проникає через поганий дах, так у несвідомий розум жадоба”. У зверненнях до внутрішньої стабільності йдеться: “Не прив'язуйтеся до приємних благ, тим більше до неприємних. Не розрізняти приємне від неприємного є злом”.

Також, можна побачити, як моральне самовдосконалення виражається в алегоріях: “Крок за кроком мудра людина повинна очищатися від бруду, наче ювелір полірує срібло”.

Особливої риторичної виразності надають поетичні заклинання, які охоплюють зміст четвертої книги Вед - “ Атхарва-веда ”. Поруч із художніми засобами: “У небі золотистий корабель із золотим вітрилом” можна побачити й дидактичне мистецтво красномовства. Уривки закликають прагнення до гармонії, єдності та родинного возз'єднання: “Дарую серце і розум, як спільний засіб від ворожнечі. Одне одного любіть, як мати теля. Син нехай буде вірний

батькові у злагоді із матір'ю. Дружина нехай промовляє чоловікові медові слова кохання” [1, с.16-18].

Стосовно іранської культури у сфері мистецтва красномовства існували проповідники, що укладали гати - оповіді про життя і норми, які стосувалися щоденної поведінки із повчальним сенсом. Давньогрецька міфологія є потужною у розрізі мистецтва красномовства. Вона має вагомий вплив в усній фольклорній творчості різних народів світу. З міфів зароджуються казки, легенди, казання [18, с.8].

Варто зазначити, що не збереглося пам'яток у сфері судового мистецтва красномовства Давнього Ірану, оскільки є підстави припускати про відсутність практики судового красномовства. Відповідно, можна стверджувати, що влада правителя та його намісників зумовлювала правову беззахисність окремої особи і абсолютну підпорядкованість судових дій волі правителя. Водночас існує категоричне судження про тотальну несправедливість іранського правопорядку. Проте, це спростовується приказкою Давнього Ірану про невинну дівчину, яка могла пройти з мішком золота через усю країну без жодної шкоди. Аристократичне середовище Ірану пропагувало цінності чесності та правдивості, тому брехню тут вважали ганьбою для гідної людини. Щодо питання побутового мистецтва красномовства у Давньому Ірані є підстави зробити припущення, що у даній сфері ораторська майстерність вирізнялася емоційною насиченістю, прагненням до морального впливу на адресата. З огляду наукових джерел можна знайти лист сестри до брата: “Здрастуй, брате. Чи добре, ти будеш ставитися до моїх дітей, якщо я помру? Чи визволиш їх із боргової в'язниці, якщо вони потраплять туди? Ти був жорстоким до мене. Підними голову до сонця й промов правду: чи не виховала я тебе, як свого сина? Чому нашого брата Римута ти не відправив до мене, коли він занедужав? Надішли мені фініків і ячменю, оскільки я залишилася без харчів. Хай ці слова торкнуться твого серця, а боги наповнять його милосердям” [1, с.20].

Аналізуючи листа можна побачити, як сестра наголошує на братерському обов'язку, викликаючи почуття провини і використовує прямі запитання, викликаючи ними почуття провини у брата, а також звертається до богів та просить милосердя. Наведена форма висловлювання демонструє використання засобів, що є схожими до риторичних засобів: емоційною виразністю, багаторазовими запитаннями, закликами та образністю. Відтак, риторика Давнього Сходу функціонує, як цілісна наука і форма мовленнєвої практики, яка може повноцінно розвиватися за умов, коли суспільство створює потужні можливості для самовираження особистості та стимулювання мовленнєвої інтенції. Тому мистецтво красномовства східних цивілізацій розгорталася в духовно-філософських аспектах осмислення світу [69,с.23-24].

Стосовно меж міфології ораторської майстерності, вони містять відображення мистецтва живого слова з поетично-інтонаційним забарвленням, яке здатне проникати у свідомість та впливати на внутрішній світ людини. Своє місце зайняла у давньогрецькій міфології богиня, що славилася своїм прекрасним голосом — Калліопа, донька Зевса та богині пам'яті Мнемоніси. Вона означувала ораторську майстерність, як одна з дев'яти муз. Можна стверджувати, що Калліопа була покровителькою майстерності слова: поезії, науки та співу. Її син Орфей був досить відомим у давньогрецькій міфології. Оскільки, своїм майстерним словом та співом він мав значний вплив на природу: тварин, птахів, людей, богів. Калліопу уособлювали богинею духовної культури: мистецтва красномовства, співом та наукою. Саме вона навчала співати славнозвісного Ахілла, котрий у давньогрецькій міфології був сином володаря Пелея та морської богині Федіти. У скульптурних формах вона зображалася вродливою жінкою, що тримала в руках навощену дощечку або воскову табличку й стилус — паличка для письма. Одним із синів Калліопи був Орфей — відомий співець, який був досить знаменитим у давньогрецькій міфології. Тому своїм майстерним словом та співом він мав значний вплив на природу: тварин, птахів, людей, богів.

У давньогрецькій міфології існують напівптахи, як сирени та напівжінки, які перейняли від бога річок Ахелоя бурхливу стихійність, а від музи трагедії Мельпомени мелодійний голос. Наявні істоти перебували на скелястих схилах безлюдного острова, що устелений їхніх жертв кістками та потрісканою шкірою. Вони зачаровували і заманювали мужніх морських мандрівників своїм магічним співом. Відтак, виникає запитання риторичного типу: якої краси та гармонійності набув їхній голос під час співу, що відчайдушні, сильні мореплавці не могли встояти перед ним, пройшовши численні випробування. І тому вони лише на цій землі не встояли перед їхніми мелодійними голосами та знайшли свою невідворотну загибель? [55, с.23].

У давньогрецькій культурі покровительками мистецтва красномовства вважалися три музи: богиня Пейто — покровителька переконливого слова, яка була супутницею Афродіти і Гермеса, яка була втіленням потужності мовленнєвого впливу. Окрім того, існували дві інші богині з однаковим іменем - Ерида, що були уособленням суперечливої природи ораторської майстерності. Перша із них Ерида була втіленням гармонійної форми суперечки в якій була мета досягти гармонійності, злагоди та компромісу у спілкуванні. Інша богиня Ерида містила властивість дисгармонійної форми взаємодії, яка могла досягнути перемогу через конфлікти чи загибель, тому її вважали зловісною силою. Наявні міфологічні протилежності зумовили поділ на два типи суперечок: конструктивний, що базується на пошуку істини, налагодженні консенсусу та раціональній аргументованості суджень, так званий, в античній філософії Другий тип містив властивість деструктивності, що втілює протистояння та конфліктності, стародавні греки даний тип називали еристикою або тональною еристикою. Згодом дане поняття набуло широкого значення із залученням конструктивних та деструктивних форм словесних суперечок.

У культурі Давнього Риму риторика перед нами постає у вигляді жіночно-величної постаті - покровительки мистецтв, яку зображували на вишуканому троні, вбраною в блискучий одяг, що було оздоблене вишитими мовними фігурами. З уст богині проростала лілея, яка символізувала витонченість і красу

мовлення, поруч зображений меч, що уособлював потужну зброю. Тому дана алегорію демонструє двоїстий потенціал мистецтва красномовства: естетичну преференцію та переконливу могутність живого слова. Поряд представлені видатні римські риторичи, серед яких були Цицерон та Вергілій [34, с.21]. У Древній Греції було чимало відомих риторів, які глобально впливали на життєдіяльність людей.

Значущим є судження, що саме Емпедокла вважають батьком ораторської майстерності[23,с.19].

Перші структуровані уявлення про античне мистецтво красномовства можна простежити у наукових джерелах, що висвітлюють розвиток риторики Стародавньої Греції за часів правління Перікла - грецький державний діяч, оратор. Тому на основі писемних джерел, можна вважати, що саме майстерність мовлення дозволило Періклу впродовж кількох десятиліть утримувати потужне становище в політичному житті Афін.

Особливою ілюстрацією, що відображає його риторичний талант є відомий епізод: коли в одного гладіатора запитали, що є сильнішим - він чи Перікл, той відповів, що за обставин, якщо переможе Перікла фізично, він зуміє переконати народ людей у протилежному.

Коракс давньогрецький оратор, який був родом із Сицилії був переконаний, що базисом ораторської майстерності є не тільки змістовність висловлювань, а також форма здатності переконувати, спираючись на імовірне. Окрім того, він запропонував застосувати софізм - хибне судження, які здаються логічно правильними, але не відповідають дійсності. Прикладом є теза, що ліки — це добре, оскільки лікують, а отже, їх необхідно вживати дуже часто. За даний підхід Коракса критикували.

Проте, варто зауважити, що його внесок у мистецтво красномовства мають позитивний вплив, оскільки він висунув ідею про структурування публічного виступу, виокремивши такі частини, як вступ, основна частина: аргументація та кінцівка. Тому разом із своїм учнем Тісієм він уклав перші підручники про

ораторську майстерність. Ще один відомим давньогрецьким оратором був Лісій, родом із Сіракуз, учень Тісія. В історичну спадщину мистецтва красномовства увійшов, як наставник створення цілої збірки логографів. Наведений давньогрецький оратор, вважав основним підходом до навчання ораторської майстерності механічне запам'ятовування промов, що промовляються на судових процесах. Тому вони сприяли реалізації посилення авторитетних постатей за допомогою дослівного цитування. Надалі такий підхід з підготовки до ораторської майстерності був активно впроваджений у юридичній практиці [41, с.26].

Варто наголосити на тому, що середині 5-го століття до н.е. у Стародавній Греції сформувався релевантний напрям софістики, який базується на майстерності вести складні та парадоксальні суперечки. Софісти інтерпретували риторику, як мистецтво полеміки, де основним фактором було висловлювати переконливі аргументи [23, с.19]

Горгій давньогрецький оратор, уродженець із Сицилії, який захоплювався силою слова, що на його думку є потужним володарем. Тому відповідно він вбачав у слові з однієї сторони, хоч непримітною деталлю, але те, що може здійснювати великі справи: подолати страх, зменшити страждання, викликати радість, посилити жаль. Водночас Горгій іронічно ставився до риторичної діяльності, припускаючи, що вона є своєрідною формою “омани”. Таким чином, мистецтво красномовства він порівнював з “чаклунством” та “заклинанням”. Проте наведений оратор намагався використати прийоми магічно-народного заклинання: метафори, антитези, повтори слів, римування, тобто “горгієві фігури”.

Ісократ один з відомих риторів, що був учнем Горгія. Стилю його риторичних промов було властива виразна структура промови з логіко-ритмічною організацією мовлення. Заснована школа ним в Афінах відігравала важливу роль, оскільки надавала послуги у сфері судового та політичного життя

на агорі, а також була невід'ємною частиною у сфері філософії та мистецтва [1, с.27]

Він вважав, риторику знанням. що має своєрідну силу, якою можна оволодіти у процесі навчання у зв'язку із тим, що вона є “гіннастикою духу”. Таким чином, означена гіннастика має на меті формування мислення та мовлення. Акцентуємо увагу на тому, що на сьогодні є відомим факт про взаємозв'язок мислення і мовлення. Тобто, логічне мислення відображають логіко-граматичне мовлення промовця і навпаки. У своєму науковому доробку О.В. Красницька “Спадщина риторів та ораторів доби античності в ораторській діяльності сучасного викладача наводить судження С. Абрамович і М. Чікарькова, що Ісократ зосереджував увагу не тільки на представленні актуально-інноваційних тем промови, а також судження стосовно якості майстерності промов.

Відповідно О.В. Красницька погоджується із представленим судженням обґрунтовуючи тим, що попри актуальність теми вона може залишитися непоміченою серед аудиторії слухачів, якщо не виголосити її майстерно. Натомість існує можливість незначущу тему наповнити ретельно підібраною, актуальною інформацією і подати її належним чином, щоб захопити увагу слухачів [28, с.54].

Сократ уродженець із Афін, учень Горгія був знаний завдяки своїх академічних бесід-діалогів до яких долучав молодь. Визначною константою є заснування ним впродовж десятиліть школи риторики, де формував навички публічних виступів та готував свої учнів до практико-орієнтованих моделей життєдіяльності у результаті чого вони отримували освіту. Безперечно, що Сократ поширював знання, свої судження у формі діалогу. Схилявся від до методів, що базувалися на формулюванні запитань до реципієнта і ставив перед собою мету виявлення дисонансів і помилок у твердженнях. Бесіди наведеного філософа-оратора торкаються важливих і фундаментальних

питань: межі добра і зла, прийняття рішення між добром і злом, баланс свободи та обов'язку, фізичного, духовного.

Іронія Сократа була основною рисою його підходу, яка є специфічною формою інтелектуальної дискусії, водночас приховуючись від простоти і розпізнавання шаблонності мислення. За допомогою конкретизуючих запитань Сократ заохочував співрозмовника до осмислення власного незнання. Зауважимо, що у мислителя було на меті не висміювання учасника бесіди, а у схильності до сумніву власних думок, внаслідок чого особистість духовно зростає та пізнає себе [61, с.193-194].

Платон давньогрецький філософ, оратор, учень Сократа, який розвинув ідеї свого вчителя. Відомий оратор передбачав у необхідності стосовно глибокої обізнаності про зміст висловлювання: ідеї, цінності, які мовець подає у своїй промові.

На основі аналізу наукових джерел є відомості, що Платон заснував школу Академію, яка отримала назву на честь видатного грека Академія. Творці передмови в межах видання праці Платона “Діалоги” - В. Шкода, Г. Куц висувують судження про те, що наведений промовець оселився у власній школі Академії і викладав понад двадцять років. У представленій Академії домінувала усна форма навчання, відповідно письмо розглядалося, як похідна форма художньо-живого усного мовлення. Поглиблюючи вчення Сократа, Платон організував навчання у формі діалогу. Зауважимо, що унікальним феноменом є функціонування Академії дев'ять століть, до 529 року до н.е. [45, с.28].

Варто додати, що Платон є автором численних праць: “Прогатор”, “Горгій”, “Софіст”, “Апология Сократа”, “Парменід”, “Федр”, “Держава”, “Політика”, “Закони”, в яких проводив полеміку із софістами, розвиваючи вчення Сократа. Окрім вище проаналізованого він увів поняття “кібернетика”, як мистецтво керування і слово вважав потужним інструментом впливу, стверджуючи, що красномовство є мистецтво управління розумом [12, с.38].

Таким чином, відомий давньогрецький оратор трактував мистецтво красномовство як майстерність керування розумом. Тому це надає ритору максимальні можливості для досягнення певної мети [56, с.6]. Арістотель давньогрецький філософ, енциклопедист, який долучився до розвитку ораторської майстерності. У надбанні мислителя риторики займає вагоме місце. Тому для філософа мистецтво красномовства, як фундаментальною наукою про переконання, тоді як з естетичного напрямку — майстерність витончено виголошувати промови [40, с.46].

У аспектах вчення Арістотеля риторики в нього базується на трьох засобах переконання: етос, логос і пафос. Етос застосовується у моральних настановах промовця, його авторитетності. Пафос є емоційним взаємозв'язком між промовцем та слухачем. Логос представляє логічну аргументацію, яка базується на критичному мисленні. Також, невід'ємною частиною є топос, що є риторичними формулами, типовими висловлюваннями та ключовими поняттями, які структурують та скеровують змістове наповнення промови, відповідно до мети виступу [26, с.21]. Доцільно підкреслити, що Арістотель проявив себе не лише, як майстерний практик у сфері красномовства, а також, як теоретик. Це пояснюється створенням ним риторичної теорії, яку він висвітлив у двох трактах “Риторики” і “Поетика”. Заслуговує на увагу теза про заснування Арістотелем школи поблизу храму Аполлона Лікейського і отримала назву Лікей згодом - ліцей. Відбулася описана подія після смерті Платона.

У межах формування ораторських умінь і навичок, як корекційно-розвивальної освіти у спадщині Арістотеля особливої цінності набуває його підхід до риторики, як мистецтво переконливої аргументації, що побудований на принципах діалектики й пошуку істини. Відповідно для реалізації поставленої мети він пропонував оволодіти технікою генерації риторичних силогізмів — абстрактні переконливі умовиводи, метафоричні судження у формі висновків — ентимеми [45, с.30].

Демосфен (384–322 рр. до н. е.) — відомий давньогрецький оратор, політик, логограф. Уроджець з Афін. Предметом уваги серед спостерігачів було те, що від народження у хлопця був тихий слабкий голос та дихання, наявне порушення вимови звуків [Р] та [Ш]. Проте завдяки своїй цілеспрямованості він намагався долати наведені мовленнєві порушення для того, щоб виступати зі своїми промовами.

Давньогрецький історик, письменник Плутарх стверджував, що Демосфен розвивав свою дикцію камінцями, які ставив за щічні м'язи, а голос зміцнював за допомогою бігу і розмов у процесі підйому по крутих схилах. Промови майбутній оратор виголошував на морському узбережжі, перебиваючи шум хвиль своїм голосом. Міміку удосконалював перед дзеркалом. Більше того, він брав мечі, які прикріплював над плечима, і виголошував промови. Таким чином, коли піднімалися плечі, ритор зазнавав порізів від мечів. Стосовно текстів своїх промов він працював тривало з наполегливістю, вивчаючи якісні зразки промов попередніх поколінь ораторів. Зрештою, Демосфен зміг подолати мовленнєві порушення завдяки наполегливій праці й завоювати репутацію одного з потужних ораторів Афін, який своїм красномовством впливав як на раціональну, так і на емоційну сферу слухачів. Демосфен займав лідерську позицію антимакедонської влади в Афінах, тому у своїй промові “Філіппки” він попереджав греків про загарбницьку владу проти македонського володаря Філіппа II. Однак, афіняни зазнали поразки і Демосфен зосередив увагу на внутрішніх справах Афін й був нагороджений лавровим вінком. У 324 р. до н.е. його звинуватили у справі проти Гарпала, колишнього фінансового посадовця О. Македонського. Обвинувачений зазнав втечі з Афін. Проте Демосфен повернувся після смерті О. Македонського, але випив отрути у зв'язку із переслідуванням Гарпала [53, с.38].

Із настанням македонської влади та втрати політичних систем у грецьких полісах відбувся початок поступового занепаду ораторської майстерності. У оновлених соціально-політичних режимах риторика втратила своє значення, як

невід'ємний інструмент впливу з політичної боротьби. Водночас, зазнало збереження епідейктичного або парадного красномовства.

Проте, ораторська майстерність не зазнала регресу через падіння Греції, а набула другого “золотого періоду” за часів Римської республіки, орієнтовно з II століття до н.е., внаслідок активізації діяльності грецьких емігрантів, які представили древнім римлянам основи традиційної риторики греків.

На підставі цього перенесення мистецтва красномовства у нову культурну історичну добу потребувала адаптації методів, засобів риторики. Тому ораторська майстерність зазнала трансформаційних змін та творчого розквіту, зберігаючи національні особливості та історичного контексту. Риторика Давнього Риму послідовно формувала індивідуальну традицію, внаслідок якої відбулося становлення політичного красномовства. Зокрема, керуючись на досягнення грецького мистецтва красномовства, римські оратори, як Марк Порцій Катон Старший, брати Гракхи, Марк Антоній Красс, Гортензій розпочали пошук продуктивних форм для риторичних виступів, які адаптовані до нових соціально-політичних вимог. Гай Кракх був першим, хто звернув увагу на проголошення до широкого кола слухачів у поєднанні із структурно-довершеною промовою, емоційним рівнем подачі та активізацією глибокого сприймання реципієнтів.

Варто підкреслити, що у період розквіту Римської риторики, оратори спиралися на потреби, інтереси та психологічні специфіки аудиторії слухачів. Тому риторика набула нових нарисів, які були важливими не лише для змісту висловлювання, а й врахування особливостей та інтересів слухачів. Таким чином, грецьке мистецтво красномовства було ідеалом для краси вишуканого мовлення, а римське наслідувало парадигму слів-закликів. Марк Тулій Цицерон видатний оратор, філософ, літератор римського походження. Представлена постать відігравала ключову роль у постановці теоретичних засад ораторської майстерності стародавнього Риму. У своїх

риторичних працях — “Про оратора”, “Брут, або про знаменитих ораторів”, “Оратор” обґрунтував доцільність застосування практичних знань у поєднанні із практико-орієнтованими з метою становлення професійного оратора. Цицерон переконаний, що істинний оратор повинен не тільки оволодіти майстерністю переконання слова, а також властивістю розуміти психологічні потреби слухачів, вміти доцільно впливати на їхні емоційно-вольові особливості й стимулювати до активних дій. Відомий оратор вважав мистецтво красномовства ефективним засобом суспільно-політичного впливу. Тому хто хоче правити державним устроєм, повинен оволодіти силою слова.

Окрему увагу він приділяв семантичному наповненню промови, підкреслюючи, що форма виступу значуща тоді, коли підтримує мудрий зміст. Відповідно, промова може завдати шкоди, якщо є неправдивою. Також, Цицерон окреслив три основні завдання, які оратор повинен виконати: наведення істинних фактів і аргументів у виступі, надати естетичну функцію промови для слухачів, стимулювати емоційну сферу, заохочуючи їх до активної діяльності [45, с.23].

Гай Юлій Цезар один із визначних постатей давнього Риму. Viri-знівся багатогранністю та обдарованістю. Увійшов в історію як державний, діяч, полководець, письменник і оратор. Його діяльність відігравала важливу роль у падінні республіканського ладу в Римі та зародження засад імперської влади [62, с.66].

Твори Г.Ю. Цезара є парадигмою аттичного стилю, якому притаманні виразність, лаконічність, стриманість. Проте, відсутність пишномовства у його напрацюваннях не послаблювала семантико-емоційної сили. Цицерон вбачав своєрідну привабливість у відсутності риторичних прикрас, що слугувала певною естетико-стратегічною ціллю тексту. Його синтаксис набував ознак прозорості та простоти, що гармонійно узгоджувалися із побудовою періодів. Ораторську майстерність він розглядав не тільки як спосіб красномовно донести думки, а й як інструмент для досягнення політичних завдань. Тому він активно

використовував її політичних дискусіях. Мова і стиль були втіленням високого рівня парадигми класичної латинської літературної мови [18, с.12].

Трансформація Римської республіки в імперію зумовили сповільнення рівня розвитку ораторської майстерності. Проте риторична спадщина еволюціонувала завдяки діяльності Марка Фабія Квінтіліана — одного з представників римського мистецтва красномовства у теоретико-практичних аспектах.

Втілюючи свою діяльність, він зробив значний внесок із поширення риторичних знань після Г.Ю. Цезаря. «*Institutio oratoria*» є фундаментальною працею М.Ф. Квінтіліана, яка представлена у 12-ти томах, містить цілісну класичну теорію античного мистецтва красномовства, слугувала базовим навчальним ресурсом у риторичних школах Середньовіччя та Відродження.

Варто зауважити, що цілісний матеріал було віднайдено у 1415-1416 роках — Поджо Браччоліні. Підручник зазнав багаторазових перевидань у 16 столітті, що надавало йому потужного авторитету у ролі для вивчення історії красномовства та закріплення античних риторичних традицій. Квінтіліан надавав великого значення формуванню вимови звуків в учнів. Відповідно до мети він застосовував спеціальні вправи, зокрема промовляння скоромовок, також методику Демосфена — використання камінців за щічними м'язами для формування виразності мовлення. Такий підхід сприяв стимуляції зацікавленості учнів до занять із ораторської майстерності.

Слід зазначити, що у своїй діяльності Квінтіліан діяв відповідно до ідеалу калокагатії, який існував у античній традиції, що передбачав поєднання моральних якостей та естетичної досконалості. Він наголошував на доброзичливості оратора, як однієї з ключових його якостей, вважаючи її ціннішою за інтелектуальні здібності. Педагог особливе значення надавав формуванню уяві, оскільки був переконаний, що фантазіє є базисом для переконливого та харизматичного мовлення. Завдяки уяві оратор здатен

реалізувати експресивні образи, надихати аудиторію на дії та творчо втілювати свої ідеї [25, с.29].

Риторика античності славиться чимало видатними ораторами, які подарували світові ідеї європейської культури. Тому їхній спадок до сьогодні залишається джерелом знань, сили та натхнення для мистецтва красномовства. У мистецтві красномовства XVI-XVII століття або періоді Нового часу виокремлювали два напрями: красномовство із виступами селян та красномовство буржуазних верств населення. Обидва напрями використовувалися для антифеодальних спрямувань. Формування мистецтва красномовства в даний період зумовлювалося Реформуванням або роз'єднанням західної церкви, що супроводжувалося дискусіями.

Мартін Лютер (1438-1560), визначна постать Реформації, професор біблеїстики, наполягав на необхідності представлення мирянам повного тексту Святого письма. Однак, згодом переконався, що проголошення слова Божественного потребує фахової підготовки. Тому почав сприяти розвитку гомілетики, яка в цей період зазнала занепаду. У своїй діяльності він керувався спадщиною античного мистецтва красномовства.

Філіп Меланхтон (1497-1560), творець праці “Риторика”. Наголошував, що проповідник протестантизму повинен бути високоосвіченим для того, щоб ефективно доносити власні ідеї та майстерно переконувати широкі верстви населення. У його риторичній діяльності поєднуються засади світського та церковного красномовства, насамперед елементи проповідницького судового та урочистого стилів красномовства.

Мистецтво красномовства розпочинає набувати розвитку у XVII столітті. На мистецтво вплинули утопічні ідеї Томаса Мора (1478-1535). Одним з провідних ораторів представленого періоду був Олівер Кромвель (1599-1658) — активний опозиціонер у королівській владі, який здобув визнання завдяки своїм майстерним промовам, що привертати увагу парламенту.

Зауважимо, що французька буржуазно-демократична революція зумовила розвиток усіх напрямів ораторської майстерності.

Блез Паскаль (1623-1662) підкреслював важливість гармонійного змісту та форми промови, акцентуючи на тому, що ефективне красномовство полягає у розумінні особливостей психології своєї аудиторії, вмінні налагодити емоційний зв'язок між оратором і слухачем.

Максиміліан Робесп'єр (1758-1794) - політичний діяч, майстерний адвокат, оратор. Його публічні виступи вирізнялися експресивністю та переконливістю. Тому промови характеризувалися складною синтаксичною побудовою, активним долученням образних прийомів — аналогій, порівнянь, метафор, які підсилювали емоційність і виразність викладених думок [49, с.28].

Стосовно питання давньоукраїнського мистецтва красномовства у дохристиянський період можна дійти до гіпотетичних гіпотез. У давньоісторичних фольклорних творах засвідчено звернення князів до війська, представників іноземних послів та народу. Фіксується існування про судове красномовство. Одночасно, коли промовцеві не вдавалося довести своїх аргументів, відповідно здійснювали випробування із вогнем, відоме як “Божий суд”. Оскільки вважалося, що особа, яка вчинила правопорушення, повинна зазнати такого покарання.

Вчені, які займаються вивченням ораторської майстерності акцентують увагу на тому, що у риторичній традиції Київської русі виокремлюють два основних напрями: дидактичний (навчальний) і панегіричний (урочисто-офіційний). Проте, варто зазначити, що в тогочасній культурі довільний вид промови — проповідь, повчання — виражалися загальним терміном “слово”. Зауважимо, що “слово” у період Київської Русі, яке виголошувалося перед народом позначався як окремий жанр. Невдовзі назву “слово” використовують у поемі “Слово о Полку Ігоревім”.

Першим відомим проповідником Київської Русі визнають митрополита Іларіона. У 1049 році він проголошує урочисту проповідь у Софійському соборі “Слово про закон і благодать” у якому відобразився його духовний хист та майстерне володіння візантійським мистецтвом красномовства. Проаналізувавши “Слова про закон і благодать” використаних у ньому тропів і стилістичних фігур можна стверджувати, що оратору Київської Русі були знайомі засади античної риторики, ймовірно, які були засвоєні через переклади грецької богослужбової літератури.

Серед проповідників та письменників давньоукраїнської доби належить Володимир Мономах (1053-1125). Його твір “Повчання”, у якому представлено звернення до дітей та молоді, а також і лист до князя Олега, залишаються актуальними й сьогодні, тому що у них вкладено принципи не лише княжої, а й народної моралі.

Одним із видатних ораторів давньоукраїнської доби був єпископ Кирило Туровський (1130-1182), творець низки повчань, молитов, слів. Завдяки ораторському хисту його називали другим Златоустом. Необхідно наголосити на тому, що Кирило Туровський був вчителем риторики. Тому він акцентував увагу на доречному доборі виразів для здійснення та возвеличення гідних вчинків.

Наступним кроком еволюції мистецтва красномовства, що була не менш важливим періодом після втрати державного суверенітету виступав період XIII-XVII століття. Оскільки, після татаро-монгольської навали у XIII столітті історичні шляхи розвитку розійшлися.

Звернемо увагу, що у XVII столітті митрополит Петро Могила глибоко вплинув на еволюцію української культури, заснувавши Київську Академію, яка відповідала рівню університетів західної Європи. Митрополит, також започаткував барокову літературу, мистецтво та здійснив оновлення церковної мови. У наведеній Академії мистецтво красномовства викладалося як одна з важливих дисциплін поруч з богослов'ям, поетикою та філософією.

З 1706 р. одним з видатних ораторів Києво-Могилянської академії був Феофан Прокопович (1677-1736). Його основною працею слугувала “Про риторичне мистецтво”. Ораторська майстерність за Ф. Прокоповичем визначалася як вміння красномовно говорити. Метою оратора він вважав здійснювати мовленнєвий вплив на слухачів, а завданням — створювати аргументовані впливи.

Варто підкреслити, що на межі XIX–XX століть виникла низка впливових політичних ідеологів. Серед них відзначається М. Міхновський — адвокат, політик, який належить до засновників Української народної партії. Він визнаний творцем документів “Програма” та “Десять заповідей”, що мали значний вплив для політичного життя.

Також, провідною постаттю вважався М. Грушевський — видатний діяч державного управління та національної освіти, публіцист, політичний оратор. Він вважається головою Української Центральної Ради. Загалом варто зауважити, що представлена нами епоха водночас характеризується свідомим піднесенням свідомості української нації та активністю духовно-мистецької культури. У той же час це національне відродження було зумовлене мовно-культурним тиском з боку російської влади, тому еволюція ораторської майстерності відбувалася з труднощами [54, с.40].

У XX столітті ораторська майстерність зазнає значної трансформації, зумовленої зміною лінгвістичної парадигми, розвитком лінгвістичної філософії та зародженням нової риторики.

Трактат про важливість аргументації — “Нова риторика”, представлений у 1958 Х. Прельманом і Л. Ольбрехтс-Титекою, встановлює міждисциплінарний підхід до риторики як методології аргументації з філософсько-історичними засадами. У наведеному трактаті нова риторика розглядається як практичне міркування з дискурсивною основою. Аргументоване дискурсивне підґрунтя складається з різних гуманітарних сфер і містить емотивний характер, тому що спрямоване на переконання аудиторії. Аргументація риторики в наведеному трактаті має на мені переконати слухачів і прийняти позицію оратора. Тому

основним сенсом риторики є переконання аудиторії без примусу. Проте для аргументів використовують ціннісно-оцінювальні судження різноманітного типу — емоційні, етичні, естетичні, прагматичні. Оцінка становить значущість певної події або явища. Водночас логіка доказів втрачає силу, якщо висловлюється необґрунтовано. Також, існує поняття розсудливої аргументації, яка враховує потреби аудиторії слухачів. Відтак оратор повинен орієнтуватися на слухачів, яких прагне переконати.

З появою нової риторики Х. Прельмана парадигма зазнала певної трансформації: ораторська майстерність у XX столітті стала доступною кожному мовцеві у повсякденних комунікативних ситуаціях і розглядає мовлення як соціальну взаємодію [50, с.28].

У XXI столітті ораторська майстерність зазнає черговий трансформаційний період. Вона постає не тільки як актуально-гуманітарною дисципліною, а як сучасною наукою, що пов'язана з комунікативною компетентністю та соціальним впливом. Успішність у багатьох сферах життєдіяльності залежить від здатності опанувати технікою мовлення та ефективно її застосовувати в міжособистісному та професійному спілкуванні [31, с.5].

Таким чином, ми розглянули еволюцію ораторської майстерності. Кожний період вирізняється своїм унікально-історичним підґрунтям, яке впливає на теоретико-практичні аспекти, відображаючи культурні, соціальні та політичні особливості часу.

1.2. Напрями формування ораторської майстерності та їх анатомічно-функціональні особливості у нормі.

Ораторська майстерність — це навичка, яка потребує системних дій. Планування покрокової стратегії нашого дослідження вимагає аналізу не тільки історичних аспектів зародження, а й вивчення напрямів формування мистецтва красномовства. Зважаючи на їхню важливість, педагог повинен враховувати

особливості їхньої будови та функціонування у зв'язку з тим, що при реалізації практичної частини дослідження фахівець здійснюватиме корекційний процес вивчених ним напрямів. Ігнорування аналізу таких особливостей може ускладнити процес врахування індивідуальних потреб учнів при здійсненні діагностико-корекційного етапу дослідження.

Мистецтво красномовства передбачає контроль своїм мовленнєвим апаратом. Тому для цього необхідні знання про його будову та особливості злагодженого функціонування.

Мовленнєвий апарат складається з двох відділів: центрального та периферичного. До центрального відділу входять головний та спинний мозок. Початок утворення мовлення залежить від функціонування мовленнєвих центрів кори головного мозку — зони Брока, що є мовно-руховим центром та зони Верніке — мовно-слуховий центр. Тобто, за планування рухів органів артикуляцій відповідає зона Брока. Центр Верніке забезпечує сприйняття та розуміння мовлення. Окрім того, існують дванадцять пар черепно-мозкових нервів, які забезпечують іннервацію мовленнєвих м'язів та інших. Вони розташовані в довгастому мозку. Їхнє функціонування визначає здатність координувати мовленнєві рухи, які здійснюються за участю дихального, голосового, артикуляційного відділів. Тобто, ядра черепно-мозкових нервів посилають імпульси від ЦНС до периферичного мовленнєвого апарату.

Периферичний відділ складається з дихального, голосового та артикуляційних компонентів, які ми розглянемо згодом. Першочергово зосередимося на вивченні дихального відділу периферичного мовленнєвого апарату [14, с.113].

Дихальний відділ виконує основну функцію, яка полягає у транспортуванні організму киснем і виведення вуглекислого газу. Органи дихання починаються з порожнин носа, яка сформована кістковою структурою та містить праву і ліву перегородку. Вони спереду відкриваються

ніздрями, а задньої частинами — хоанами, які з'єднуються з носоглоткою. [4, с.98].

Повітря проходить через хоани, потрапляючи до носової і ротової частин глотки та переміщується до гортані [35, с.3].

Кожна частина носової порожнини шляхом носових раковин ділиться на верхній, середній, нижній носові ходи. Кінчик носа утворений хрящами. Слизова оболонка носа вкрита кровоносними судинами та слизовими залозами. Окрім того, вона встелена війчастим епітелієм, який виконує функцію зволоження, очищення і зігрівання повітря. Варто доповнити, що до порожнин носа відносять навколоносові пазухи: лобова (міжбрівна), клиноподібна, гайморова, які виконують роль резонаторів, що впливають на звучання голосу та обігрівають повітря [4, с.98].

Гортань — орган, який забезпечує проходження повітря та виконує функцію голосоутворення. Оскільки, від розміру гортані залежить висота голосу. Локалізація цього органу знаходиться в ділянці шиї на рівні IV-VI шийних хребців [35, с.4].

Гортань власне переходить у трахею, яка є гофрованою трубкою завдовжки до 13 см., утвореною хрящовими напівкільцями, з'єднаними між собою зв'язками [4, с.100].

Глотка — це орган, який належить до дихальної системи, що характеризується лійкоподібною формою, знаходиться спереду шийного відділу хребта до нижнього краю VI шийного хребця і переходить у стравохід. Довжина цього органа становить 12-14 см. Стінки сформовані фіброзною тканиною та м'язами. Глотка з'єднується з барабанною порожниною шляхом євстахієвої труби, з носовою — через хоани, з ротовою — через зів, а внизу сполучається з гортанню та стравоходом.

Поділяється глотка на три основні відділи: носоглотка, що слугує верхнім відділом, ротоглотка — середній та гортаноглотка — нижній.

При здійсненні ковтального акту м'яке піднебіння піднімається та змикається до задньої стінки глотки, відмежовуючи середню частину глотки від носоглотки.

Зауважимо, що порожнини носа, ротова і носова частини глотки, гортань, трахея, бронхи з урахуванням термінальних бронхіол утворюють повітроносні шляхи, за допомогою яких здійснюється вентиляція легень — постачання кисню до альвеол і виведення вуглекислого газу з них.

Гортаноглотка є нижнім відділом гортані, яка локалізована від верхнього краю IV до нижнього краю VI шийних хребців. Представлений орган звужується донизу у формі лійки і характеризується входом до гортані. З обох боків у проміжку між стінкою глотки та черпакувато-надгортанною зв'язкою формуються грушоподібні ямки [4, с.99].

Зауважимо, що існують повітроносні шляхи, які регулюють кількість постачання повітря і проходять через дихальну систему, забезпечуючи регулювання об'єму вдихуваного і видихуваного повітря [2, с.4].

Разом із тим, дихальна система забезпечує енергетичну базу мовлення, реалізуючи мовленнєве дихання. Таким чином, з анатомічної сторони представлений відділ складається глотки, гортаноглотки, гортані, яка забезпечує проходження повітря, а також легенів, міжреберних м'язів і діафрагми. Саме діафрагма розмежовує черевну порожнину від грудної, що слугує своєрідною перетинкою. Стосовно легенів, вони здійснюють під'язиковий тиск повітря, що є важливими для функціонування голосових зв'язок, контролю голосових модуляцій та варіацій тональності.

Під час фізіологічного дихання, тобто такого, яке відбувається без залучення свідомості, активно виконується вдих завдяки скороченню м'язів дихальної мускулатури, передусім діафрагми. Шляхом скорочення м'язів дихального апарату ребра піднімаються і грудна клітина наповнюється повітрям.

Натомість видих зумовлений розслабленням м'язів дихального відділу у поєднанні з опусканням грудної клітини [30, с.4].

У дітей об'єм дихання є меншою через невелику масу легень та анатомічні особливості грудної клітини [20, с.13.]

Існує чотири типи дихання залежно від залученості м'язів: Ключичне (верхнє) — відбувається за участю м'язів, які піднімають плечі і характеризується слабким та поверхневим диханням.

Грудне — здійснюється за допомогою скорочення міжреберних м'язів, що впливають на зміну поперечного об'єму грудної клітини. За умов грудного типу дихання воно є швидким, а голос — високим та різким.

Черевне (нижнє) — забезпечується шляхом заповнення легень повітрям та нижньої частини живота. За участі представленого типу дихання вдих є повільним, а голос характеризується глухим звучанням, який позбавлений тембровості.

Діафрагмально-реберне — доцільний тип дихання, що залучає діафрагму, міжреберні та черевні м'язи. За його участі реалізується глибокий і рівномірний вдих-видих, а голос звучить об'ємно та характеризується оксамитовим тембром. Наведений тип дихання лежить в основі формування мовленнєвого дихання у мовця. Грицан [13, с.114].

За умов нормотипового дихання тривалість видиху є коротшою за фазу вдиху. Як наслідок зазначена детермінанта зумовлює оптимізацію когнітивної та фізичної діяльності. Наголосимо, що на етапі вдиху активізується дихальний центр, що супроводжується зниженням збудливості інших відділів кори головного мозку. Водночас під час видиху відбувається протилежний процес. Тому скорочення м'язів послаблюється під час вдиху і підвищується під час видиху. Формування навичок правильного дихання під час моторної активності як ходьба, біг, стрибки є важливими завданням педагогів. Однією з передумов якісного дихання є розвиток грудної клітини, що забезпечується завдяки

формуванню правильної постави. Це зумовлює покращенню функцій легень і сприяє глибшому диханню [4, с.104]

Голос — це індивідуальний акустичний феномен, який характеризується різною частотністю, інтенсивністю та тембром звуків, що продукуються мовцем за допомогою голосового апарату [16, с.92].

Акцентуємо увагу на тому, що при доцільному використанні голосу залучаються всі м'язи тіла, що постає своєрідним інструментом для породження голосової функції. Тому для використання потрібне повітря, яке подається легеньми. У ситуації вимови слів особа видихає із легенів повітря, яке крізь дихальні шляхи транспортується в гортань, де прориває голосові зв'язки, оскільки вони знаходяться в даній частині голосового апарату. Таким чином, утворений звук є голосом [67, с.82].

Голосоутворювальний відділ характеризується наявністю голосових зв'язок, глотки, гортані і надгортанника [8, с.5].

Голосові зв'язки - це парні м'язові утворення, які розташовані всередині гортані, її середній частині. Вони вкриті сполучною тканиною, що містить еластичні властивості та слизовою оболонкою. Саме через змикання голосових зв'язок утворюється голос. Їхня анатомічна структура забезпечує коливання, як усією поверхнею, так і певними частинами, що впливає на тембр і якість голосу. Наприклад, у головному реєстрі коливаються лише краї складок, а в грудному — вібрує вся їхня маса [15, с.7].

Зауважимо, що порушення голосової функції часто трапляється у дитячому віці, оскільки даний період є сприятливим до негативних факторів навколишнього середовища [42, с.113].

Гортань утворена з широкої і короткої трубки, яка складається із дев'яти хрящоподібної структури, що з'єднані між собою м'язами та суглобами [51, с.427].

Надгортанник прикріплюється лише за допомогою зв'язок. Рухомість гортані забезпечують суглобові з'єднання. У верхній частині гортань переходить у глотку, а в нижній — в трахею. У зоні переходу між глоткою і гортанню знаходиться надгортанник, що являє собою хрящову пластину, яка схожа на язичок або пелюстку. Під час ковтального акту надгортанник опускається, реалізуючи функцію клапата та мінімізує ймовірність проникнення їжі та слини в дихальні шляхи.

Всередині гортані розташовані істинні та псевдоголосові зв'язки. Істинні голосові зв'язки прикріплюються передніми краями до внутрішнього боку щитоподібного хряща, а задні — до структур голосових відростків правого і лівого черпакоподібних хрящів, які регулюють силу натягу голосових зв'язок. Поруч з істинними голосовими зв'язками знаходяться псевдоголосові зв'язки, які вкриті слизовою оболонкою. Відповідно вони не беруть участі у голосоутворенні.

Злагоджене функціонування голосового апарату відбувається за умов діяльності певних груп м'язів, які диференціюються на чотири види: а) м'язи, які звужують голосову щілину; б) м'язи, які її розширюють; в) м'язи, які тримають в стані напруги голосові зв'язки; г) м'язи, які їх розслабляють.

Слід зазначити, що структурна маса голосових зв'язок практично повністю перекриває порожнину гортані, водночас залишаючи вузький простір — голосову щілину. Під час акту фонації голосові зв'язки змикаються. Упродовж видиху потік повітря проривається крізь зімкнені голосові зв'язки, розмикаючи їх. Голосові зв'язки мають пружні властивості, завдяки яким здатні повертаються у початкове положення, опісля чого вони знову розмикаються під тиском повітря. У результаті цього циклічного процесу виникають коливання голосових зв'язок. Коливальні рухи голосових зв'язок здійснюються у поперечному напрямі, тобто з однієї сторони в іншу.

Вібрація зв'язок є наслідком видихуваного потоку повітря, які ми розпізнаємо як голосове звучання. Відповідно в ділянці гортані реалізується

початкова стадія виникнення звуку, що продовжується в голосовій щілині та органах артикуляції. Таким чином, це забезпечує диференціацію звуків на голосні та приголосні [70, с.161].

До уваги варто взяти те, що голосовий апарат дітей віком 7-13 років відрізняється від системи дорослих, зокрема за розмірами та морфологічними характеристиками [44, с.5].

Морфогенез гортані відбувається послідовно віком від 3 до 13 років. У процесі онтогенезу дитини функціональні механізми голосоутворення піддаються змінам, які пов'язані з розвитком голосового м'яза (*vocalis muscle*) — важливого елемента гортані. Впродовж часу його анатомічна будова ускладнюється, що сприяє регуляції функціонування голосових зв'язок, які набувають більшої пружності. Завдяки цьому явищу їхні коливальні рухи збільшуються за інтенсивністю. Тому молодшим школярам властиве коливання голосових зв'язок у ділянці їхніх країв, тоді як у старшому шкільному віці — коливання всією масою, внаслідок чого голос стає сильнішим і виразнішим [43, с.11]

Артикуляційний відділ необхідний для реалізації моторних програм, сформованої внаслідок функціонування органів артикуляційного апарату. Злагоджену роботу органів мовлення, що забезпечує формування вимови звуків, називають артикуляцією [63, с.6-10].

Артикуляція трактується як положення та функціонування органів мовного апарату для звуків [32, с.140].

Існують активні (рухомі) органи артикуляції та пасивні (нерухомі) органи мовленнєвого апарату. До рухомих органів артикуляції відносять язик, губи, нижня щелепа, м'яке піднебіння, язичок (з лат. *uvula*). До нерухомих органів входять зуби, тверде піднебіння, альвеоли, верхня щелепа, задня стінка глотки та резонатори носа [70, с.163].

Язик — м'язовий орган, який вкритий слизовою оболонкою і містить смакові рецептори. Він виконує функції механічного перемішування їжі та бере участь в утворенні звуків[4, с.88].

Він складається з кінчика, спинки, кореня та бічних країв. Підняття кореня язика відмежовує ротову та носову порожнини. Така функція є необхідною для розподілу носового та ротового дихання. Спинка язика складається з передньої, середньої (включно з бічними краями) та задньої частин язика, які беруть участь в утворенні звуків.

Активну рухливість забезпечують передня частина та кінчик язика, завдяки яким виникає вимова твердих приголосних звуків [Т], [Д], [Н]. Водночас кінчик язика піднімається за верхні зуби і відштовхується від альвеолярних відростків. Шляхом використання кінчика язика, який опускається ближче до нижніх зубів утворюються свистячі звуки. Проте для вимови зазначеної групи звуків необхідно залучити концентрований потік видихуваного повітря, спрямований вздовж середньої частини язика до його кінчика.

Шиплячі звуки утворюються при піднятті бічних країв та кінчика язика, одночасно заокруглюючи його у формі “чашки”. Крім того, враховується спрямований потік повітря, внаслідок чого виникає вимова [Ш], [Ч], [Ж]. Останній із них залучає коливання голосових зв'язок.

Сонорні звуки виникають, якщо кінчик язика притискається до альвеолярних відростків — звук [Л] і здійснює вібрацію за верхніми зубами — звук [Р]. Задня спинка язика використовується для утворення задньоязикових звуків.

Вимова [Г], [Ґ], [К] супроводжується зімкненням спинки язика з м'яким піднебінням, тоді як звук [Х] призводить до появи щілини. Нижня поверхня язика анатомічно з'єднується з дном ротової за допомогою під'язикової зв'язки, яка містить фіброзну тканину, кровоносні судини та нервів.

Оптимальна довжина під'язикової зв'язки забезпечує вимову звуків [Л], [Р], [Т], [Д], [Н]. Стосовно губ, які є рухливими парними рухливими м'язовими складками, які містять кровоносні судини.

Носогубні складки відмежовують губи та щоки [22, с.20].

За допомогою губ утворюються звуки, які потребують лабілізації (округлення), зокрема фонем [О], [У]. Їхня вимови активізується шляхом підняття спинки язика до м'якого піднебіння. Тому існують ступені підняття голосних звуків: [І] відносять до високого рівня підняття, [И] до середнього та [А] до низького. Водночас, звук [У] потребує одночасного залучення високого ступеня підняття спинки язика до м'якого піднебіння та лабілізації [68, с.27].

У процесі артикуляційної програми виділяють кілька етапів: - екскурсія (з лат. *excursio* — “вибігання” або “вилазка”) — початковий етап до підготовки вимови певного звука.

З цією метою існує комплекс артикуляційних вправ для підготовки органів артикуляції для вимови конкретних груп звуків.

- кульмінація (з лат. *culmen* — “вершина”) — основна фаза під час якої утворюється уклад органів артикуляції для вимови звука, наприклад: звук [О] — губи у формі бублика (середня форма еліпса).

- рекурсія (з лат. *recursio* — “повернення”) — завершальний етап повернення органів артикуляції у початкове положення після здійснення артикуляційного акту [52, с.31].

Представлені етапи є необхідними для оволодіння фахівцями у сфері логопедичної освіти, скільки вони забезпечують розуміння механізмів утворення звуків за місцем, способом творення тощо. Знання таких процесів допомагає з'ясувати причини виникнення порушених певних груп звуків і прокладає шлях до коректного підбору прийомів та методів постановки фонем. Піднебіння має підковоподібну форму та утворює склепінчасте перекриття

ротової порожнини. Його поділяють на тверде і м'яке. Тверде відносять до ротової порожнини, тоді як м'яке належить до ротоглотки і відмежовує носоглотку. Поверхня твердого піднебіння вирізняється ввігнутою формою, яку займає у стані спокою язик. Саме у нормотиповому положенні язик повинен перебувати за верхніми зубами. Тверде піднебіння відокремлюють на первинне і вторинне.

Насамперед, первинне відокремлене від вторинного незначним заглибленням, що розташоване позаду верхніх зубів (*incisive fossa*). У представленому місці відкривається різцевий отвір. Передній сегмент твердого піднебіння, що займає дві третини його площі утворений різцевою кісткою (*premaxilla*) і відростками піднебіння верхньої щелепи. Задня третина складається з горизонтальної пластини піднебінної кістки. Вторинне піднебіння позначається центральною лінією або піднебінним швом (*raphe palati*) [22, 29].

Варто звернути увагу на те, що анатомічні особливості твердого піднебіння, зокрема його розмір і форма, впливають на звучання голосних та приголосних звуків, що загалом відображається на акустичних характеристиках голосу [7, с.165].

М'яке піднебіння — це задня третина піднебіння і початком ротоглотки. Воно утворює перегородку між ротовою порожниною, глоткою та носовою порожнинами. Окрім того, характеризується наявністю центрального шва та плавно переходить у покрив ротової порожнини. У стані спокою тверде піднебіння містить увігнуту форму, тоді як м'яке — випуклу [22, с.31]

М'яке піднебіння закінчується незначним м'язом із сполучної тканини відомий як язичок (з лат. *uvula*). За нормотиповими орієнтирами він у розслабленому стані звисає і сягає кореня язика [70, с.165].

Зів (з лат. *isthmus faucium*) — анатомічна ділянка, яка з'єднує ротову порожнину з глоткою. Її бокові межі утворені дужками, зверху обмежений м'яким піднебінням, а внизу — спинкою язика [3, с.85].

Таким чином, ми розглянули центральний та периферичний мовленнєвий апарат, що відіграють потужну роль в утворенні мовленнєвої функції.

Варто пам'ятати, що вони взаємопов'язані між собою надходженням еферентними та аферентними імпульсами, які подають сигнал з центру до периферії і навпаки, забезпечуючи цим функціонування сенсорно-рухових аналізаторів.

Висновки до першого розділу

Отже, у процесі аналізу наукової літератури ми розглянули поняття ораторської майстерності, яка тлумачиться, як вміння переконливо, грамотно доносити думки до своєї аудиторії. Це певний алгоритм підготовки та поведінки публічних виступів. Послідовно простежили еволюцію мистецтва красномовства. На основі наукових джерел є підстави вважати, що зародження ораторської майстерності розпочинається з країн Давнього Сходу, зокрема Єгипет, де мистецтво публічних виступів було важливим для судової життєдіяльності.

Завдяки майстерності говорити творі “Повість про красномовного селянина” демонстрували, як звичайний селянин зумів переконати володаря, що став жертвою грабіжника та домогся повернення свого майна. Відчутний розвиток мистецтва красномовства спостерігаємо у культурі Давньої Месопотамії, яка наповнена байками, філософськими діалогами, афоризмами, прислів'ями, приказками і анекдотами. Риторика Давнього Китаю характеризується не тільки зовнішньою красою мовлення, а й визначалася у встановленні в промовах внутрішньої моральності.

Ораторська майстерність Давньої Індії збагачена духовними надбаннями, яке проявляється образністю та творчим мислення. Насамперед, вагомий внесок у еволюцію індійського мистецтва красномовства здійснив релігійний напрям буддизм, який слову надавав властивість основи екзистенційних проблем існування людини та функцію морально-філософського інструмента.

Іранська риторика відзначається наявністю проповідників, які укладали гати, що стосуються життя і норм щоденної поведінки із повчальною семантикою. З наведеного можна побачити, що риторика тут функціонує як наука та форма мовленнєвої практики, що розгорталася у духовно-філософських аспектах осмислення світу.

Стосовно давньогрецької культури, яка охоплювала пам'ятки про міфологію можна спостерігати, як риторика тут відображається у формі богів

і муз, які своїм голосом зачаровували тварин, птахів, людей. Опісля, високих вершин розвитку досягли давньогрецькі оратори, які своїми промовами впливали на суспільно-політичне життя народу.

Наступним кроком еволюції ораторської майстерності постає трансформація римської республіки в імперію, що сповільнив рівень прогресу красномовства. Проте, Марк Фабій Квінтіліан зумів удосконалити риторику шляхом поширення знань у формі написання праці “*Institutio oratoria*”, яка представляла цілісно-класичну теорію мистецтва красномовства і слугувала навчальним посібником у школах періодів Середньовіччя та Відродження.

Період Нового часу характеризувався вмінням говорити селян, які боролися за свої права та риторикою буржуазних верств населення. Окрім того, ми зафіксували, що красномовство зумовлювалося реформуванням західної церкви, яке викликало численні дискусії та полеміки. Стосовно давньоукраїнської риторики у дохристиянський період ми зафіксували дані про звернення князів до війська та представників послів і народу. Відзначається наявності судового красномовства.

Період XVII століття проявляється заснуванням Київської Академії Петром Могилою. Риторика тут викладалася як одна з важливих дисциплін поряд з богослов'ям, поетикою і філософією.

Ораторська майстерність на межі XIX-XX століття виникає у спільноті впливових політичних ідеологів, які боролися за національне відродження та соціальні права. Водночас, цей період супроводжується активністю духовно-мистецької культури та самосвідомістю української нації.

Період XIX століття зазнає трансформації, яка зумовлена розвитком лінгвістичної філософії та зародженням Нової риторики. Трактат “Нова риторика”, написана Х. Прельманом та Л. Ольбрехс-Титекою демонструє міждисциплінарний підхід до риторики як методології майстерності переконання з філософсько-історичними засадами.

У ХХІ ораторська майстерність постає як сучасною наукою, що пов'язана з комунікативною компетентністю та соціальним впливом. Підсумована нами еволюція ораторської майстерності свідчить про унікальність кожного періоду, що стало відображенням на сьогоденні теоретико-практичні аспекти такої важливої навички як майстерність говорити.

Наступним кроком нашого дослідження було вивчення анатомо-функціональних особливостей базових напрямів ораторської майстерності. Спершу зосередилися на огляді мозкових механізмів мовлення, які входять до центрального відділу мовленнєвого апарату. Розглянули зону Брока та Верніке, згадали про дванадцять пар ЧМН, які забезпечують іннервацію мовленнєвих м'язів та інших. Окрім того, вони визначають здатність координувати рухи, які пов'язані з утворенням мовлення та іннервують м'язи дихального, голосового, артикуляційного відділів.

Згодом, аналітичне опрацювання продовжили з огляду периферичного мовленнєвого апарату до якого входять дихальний, голосоутворювальний, артикуляційний відділи. Провели систематизацію анатомічних структур кожного з відділів, зокрема дихальний до якого відносять легені, глотку, гортаноглотку, голосоутворювальний — голосові зв'язки, гортань, надгортанник, артикуляційний — язик, губи, зуби, м'яке, тверде піднебіння, зів та систематизували їх до рухомих та нерухомих органів артикуляції. Проаналізували анатомічні утворення представлених нами відділів. Здійснили аналіз їх функціонування.

Таким чином, ораторська майстерність передбачає комплексного вивчення, починаючи від історичних аспектів до анатомо-фізіологічних особливостей функціонування її складових. Проте, досліджувана нами тематика є багатогранною, яку можна досліджувати ще глибше.

Дійшли до проміжного висновку, що мистецтво красномовства необхідно розвивати, оскільки старший шкільний вік, це та категорія дітей, яка починає

вступати не тільки в соціальні контакти, вчатися вирішувати проблеми, а для цього їм необхідно навчитися впевнено та правильно аргументувати свої думки. Окрім того, ми вважаємо, що навичка ораторської майстерності є визначальною для конкурентоспроможності на ринку праці.

Варто зауважити, що для продовження реалізації нашого дослідження необхідно здійснити експериментальну частину дослідження, на якій ми зосередимося надалі.

РОЗДІЛ 2. КОНСТАТУВАЛЬНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДОВИХ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ

2.1. Діагностика напрямів ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Експериментальна частина дослідження проводилася на базі Коломийського ліцею №5 імені Т.Г. Шевченка Коломийської міської ради Івано-Франківської області. У дослідженні брало участь десять дітей старшого шкільного віку із дислалією (Додаток Б). Для виявлення рівня сформованості навичок ораторської майстерності ми використовували наступні критерії та показники, які наведено у таблиці 1.1

Таблиця 1.1.

Критерії та показники складових ораторської майстерності			
Критерій		Показник	Методи дослідження
1.	Мовленнєве дихання	Сила, плавність, тривалість видихуваного повітря, наявність діафрагмального дихання.	Спостереження шляхом виконання дихальної гімнастики

2.	I. Анатомічні особливості артикуляції	Прикус: ортогнатичний, дистальний, мезіальний, глибокий, відкритий, перехресний; губи: малі, середні, великі, язик: макрогласія/мікрогласія; тверде піднебіння: високе, плоске, вузьке, укорочене, висмоктане; м'яке піднебіння: рухливе, малорухливе, укорочене, провисле; під'язикова зв'язка: легка, середня, складна.	Спостереження шляхом виконання артикуляційної гімнастики у ігровій формі.
	II. Артикуляційна моторика	Сила, витривалість, рухливість, ритмічність, плавність, виразність рухів.	Спостереження шляхом виконання артикуляційної гімнастики у ігровій формі.
3.	Вимова звуків	Виразність і правильність вимови звуків.	Спостереження та аудитивний аналіз шляхом ізольованої, відображеної та самостійної вимови звуків.
4.	Кінетичний, кінестетичний праксис на рівні загальної моторики	Координація, гнучкість, витривалість, ритмічність, рівновага, темп, м'язова пам'ять.	Спостереження, тестування, аналіз рухів кінетичного та кінестетичного праксису на рівні загальної моторики.

5.	Кінетичний, кінестетичний праксис на рівні дрібної моторики	Координація, гнучкість, витривалість, ритмічність, сила, точність, темп.	Спостереження, тестування, аналіз рухів кінетичного та кінестетичного праксису на рівні дрібної моторики.
6.	Кінетичний, кінестетичний праксис на рівні артикуляційної моторики	Координація, гнучкість, витривалість, ритмічність, сила, точність, темп.	Спостереження, тестування, аналіз рухів кінетичного та кінестетичного праксису на рівні артикуляційної моторики.
7.	Голосова функція	Сила, діапазон голосу, емоційна виразність, тембр, чистота та інтонація голосу	Спостереження, аудитивний аналіз шляхом виконання завдань.
8.	Просодичний компонент мовлення	Темп на основі немовленнєвих та мовленнєвих звуків, ритм на основі немовленнєвих, мовленнєвих звуків, наголос	Спостереження, аудитивний аналіз шляхом виконання завдань.

На основі виділених нами критеріїв ми сформували рівні:

Високий рівень: в досліджуваних наявне плавне, діафрагмальне дихання з присутністю тривалого видихуваного повітря. Анатомічні особливості відповідають нормі, артикуляційна моторика відповідає високій силі, витривалості, рухливості, ритмічності, плавності та виразності рухів, промовляє звуки всі шляхом ізольованої, відображеної та самотійної вимови. Кінетичний, кінестетичний праксис на рівні загальної, дрібної артикуляційних моторик

відповідають правильному виконанню всіх параметрів, зокрема: координація, гнучкість, витривалість, ритмічність, гнучкість, сила, точність. рівновага, темп, м'язова пам'ять. Голосова функція відображає високий рівень її параметрів: дитина демонструє потужну силу голосу відповідно до свого вікового етапу розвитку, виражає гнучку емоційну виразність, тембр голосу та жвавість інтонації голосу. Респонденти здатні самостійно виконати завдання.

Середній рівень: досліджувані з труднощами виконують завдання. Нормотипово відображають не всі параметри представлених критеріїв. Наприклад: наявність діафрагмального дихання, але відсутність плавності видихуваного повітря, водночас з короткотривалим типом повітря, що видихається. Наявність незначних порушень в анатомічних особливостях органів артикуляції від двох або трьох відхилень. Помірні труднощі у виконанні серії завдань для кінетичного, кінестетичного праксисів на рівні загальної, дрібної артикуляційних моторик, де наявне відхилення у межах до трьох параметрів. Присутність мінімальних складнощів у виконанні завдань для обстеження голосової функції у межах до трьох відхилених від норми параметрів і просодичних одночасно. Учасники дослідження виконують завдання за допомогою педагога.

Низький рівень: досліджувані абсолютно не здатні виконати завдань. Усі показники відхилені у межах до шести або семи тощо. Відсутність діафрагмального дихання, наявність скороченої фази видиху повітря. Суттєві порушення в анатомічних особливостях органів артикуляції. Виразні труднощі у виконанні серії завдань для кінетичного, кінестетичного праксисів на рівні загальної, дрібної артикуляційних моторик. Присутність істотних відхилень голосової функції і просодичних одночасно.

Варто зауважити, що представлені нами методики нижче є нашою розробкою. Визначення стану сформованості вимови звуків та анатомічних особливостей органів артикуляції ми спиралися на дидактичний посібник А.Я.Малярчук “Обстеження мовлення дітей”.

Серія обстеження мовленнєвого дихання

Методика діагностики мовленнєвого дихання у дітей старшого шкільного віку із дислалією

Мета: перевірка мовленнєвого дихання: сили, плавності, тривалості видихуваного повітря, наявності діафрагмального дихання.

Хід виконання: дитині пропонується послухати уважно інструкції та виконати дію, яку називає експериментатор. Кожне завдання оцінюється в один бал.

Діагностичні матеріали: помпони, серветки, пір'їнки, свічка.

Інструкції для дитини:

1. Дуй прямо на помпон не виходячи за краї ліній.
2. Зроби вдих носиком і видих через ротик при цьому ставимо дитини на плечі по одному помпону.
3. Зроби вдих через носик і видих через ротик при цьому дитина лежить на кушетці і кладемо на живіт іграшку чи обтяжувачі (подушечки). Слідкуємо чи розширюється і звужується черевна порожнина у дитини.
4. Дуй на клаптик серветки, якнайдовше, щоб вона коливалася.
5. Здуй пір'їнки так, щоб знайти під ними предмети.
6. Зроби вдих через носик і видих через ротик при цьому промовляючи звук [С], [Ш].
6. Здуй вогник на свічці. 2-гий варіант: Дуй вогник на свічці, щоб вона не згасла. 8. Вдихни повітря через ніс і коли будеш видихати промовляй протяжно звук [А]. 9. Вдихни повітря через ніс і коли будеш видихати скажи мама; мама на кухні; мама на кухні готує їсти.

Інтерпретація результатів:

Високий рівень — 3 бали: дитина виконує без труднощів всі завдання. Всі показники перебувають на рівні стану сформованості. Досліджуваний виконує всі завдання самостійно без труднощів.

Середній рівень — 2 бали: дитина виконує від 1-го до 5-ти завдань. Варіативність виконання завдань коливаються відповідно до показників сформованості мовленнєвого дихання.

Низький рівень — 1 бал: дитина абсолютно не виконує всі завдання або відмовляється від їх виконання з допомогою логопеда.

Серія обстеження артикуляції: їх анатомічних особливостей.

Методика діагностики органів артикуляційного апарату

Під час виконання вправ необхідно дотримуватися наступних рекомендацій:

- дитина сидить рівно, ноги поставлені на ширині плечей;
- під час виконання вправ у дитини не піднімаються плечі, шия стоїть рівно;
- дитина при виконання вправ не допомагає собі рухами інших частин тіла, наприклад: бровами, підняттям плечей вгору тощо.

Мета: перевірка стану анатомічних особливостей органів артикуляції.

Хід виконання: дитині пропонується послухати уважно інструкції та виконати дію, яку називає експериментатор. Кожне завдання оцінюється в один бал.

Діагностичні матеріали: не передбачається.

Інструкції виконання:

1. **для губ:** «Розтягни губи у посмішку» (відкрито);
2. **для прикусу:** «натягни губи оскалом»;
3. **для розміру, форми язика** «поклади язик на нижню губу і плямкай язиком»;

4. для порушеної будови твердого піднебіння: підніми язык за верхніми зубами (логопед стежить чи язык підтягується ввєрх. Оглядає ліхтариком тверде піднебіння: вузьке, високе, плоске, вкорочене, висмоктане);
5. для під`язикової зв`язки: підніми язык уверх за верхні зубки; підніми язык ввєрх і поклади на верхню губу;
6. для форми і розміру твердого піднебіння: відкрий широко ротик і промовляй звук [А].

Інтерпретація результатів:

Високий рівень — 3 бали: дитина виконує всі завдання без труднощів. Під час виконання завдань не спостерігається відхилень в органах артикуляції.

Середній рівень — 2 бали: дитина виконує до 3-х або 4-х завдань. Спостерігаються незначні відхилення в органах артикуляції. Досліджуваний виконує завдання за допомогою логопеда.

Низький рівень — 1 бал: дитина не виконує/відмовляється виконувати всі або більшу кількість завдань за допомогою логопеда. Спостерігаються значні відхилення в органах артикуляції, які перешкоджають вимові звуків.

Серія обстеження артикуляції: рухливості артикуляційної моторики.

Методика обстеження артикуляційної моторики. (За посібниками А.Я. Малярчук «Обстеження мовлення дітей» [33, с.9] та Г.Й. Блінова [5, с.11])

Мета: обстеження сили, витривалості, рухливості, ритмічності, плавності та виразності рухів.

Хід виконання: дитині пропонується послухати уважно інструкції та виконати дію, яку називає експериментатор. Кожне завдання оцінюється в один бал.

Діагностичні матеріали: не передбачаються.

Інструкції виконання:

1. для губ: розтягни губи у посмішку, склади губи у трубочку, як слоник. Заклади нижню губу на верхню і верхню на нижню.

2. для язика: підними язик на верхню губу, а потім на нижню. Підними язик і постав язик за верхні зуби, а тепер за нижні. Висунь язик і кінчиком язика тягнися до кутика губ з правого та лівого боку. Поклади язик за верхніми зубами і рухай ним вперед і назад по твердому піднебінню. Язиком за верхніми зубами розмахуй вбоки, ніби ми чистимо зубки, а тепер за нижніми. Цмокай язиком, так ніби ти на конячці.

3. для щелепи (нижньої): висунь нижню щелепу вперед і назад, так ніби ми відкриваємо і закриваємо шухлядку.

4. для м'якого піднебіння: вдихни повітря через носик, видихни через ротик і промов звук [А] гостро та різко.

Інтерпретація результатів:

Високий рівень — 3 бали: дитина виконує всі завдання. Артикуляційні рухи спостерігаються координованими, плавними та ритмічними.

Середній рівень — 2 бали: дитина виконує до 2-х завдань. Варіативність виконання співвідноситься відповідно до рівня сформованості артикуляційної моторної активності. Наприклад: досліджуваний виконує вправи для язика і губ, але виникають труднощі з виконанням вправ для щелепи та м'якого піднебіння.

Низький рівень — 1 бал: дитина виконує із виразними труднощами/ відмовляється від виконання завдань у тому числі за допомогою логопеда. Всі або більша кількість параметрів не відповідають нормотиповому виконанню завдань.

Серія обстеження вимови звуків

Методика обстеження вимови звуків (За посібником А.Я. Малярчук «Обстеження мовлення дітей» [33, с.9])

Мета: виявлення недоліків у вимові звуків.

Хід виконання: дитині пропонується послухати уважно інструкції та виконати дію, яку називає експериментатор.

Діагностичні матеріали: зображення із малюнками у яких є певні групи звуків, таблиця 1.2 для фіксування вимови порушених звуків.

Інструкція виконання: я вказую на малюнок, а ти називаєш його.

Таблиця 1.2

Таблиця 2 «Вимова звуків»			
Стать:			
Клас:			
Вимова звука	Ізольована вимова	Відображена вимова	Самостійна вимова
[А]			
[О]			
[У]			
[И]			
[І]			
[Е]			
[И]			
[П]			
[Б]			

[M]			
[H]			
[T]			
[B]			
[Φ]			
[Д]			
[C]			
[З]			
[Ц]			
[Ш]			
[Ж]			
[Ч]			
Щ			
[К]			
[X]			
[Г]			
[Г]			
[İ]			
[Й]			
[Л]			
[Р]			
[ДЖ]			
[ДЗ]			

Приміт.: «+» позначаємо, показник і звук, який є відхилений від норми в ізолюванні, відображеній або самотійній вимові звука.

Інтерпретація результатів:

Високий рівень — 3 бали: дитина вимовляє всі групи звуків, не плутає їх зі схожими за вимовою, але різних за звучанням.

Середній рівень — 2 бали: дитина не вимовляє одну або дві групи звуків. Вимовляє відображено або ізолювано, проте не здатна вимовити самотійно.

Низький рівень — 1 бал: дитина не вимовляє або відмовляється вимовляти звуки. У досліджуваного наявне порушення більшої кількості груп звуків, наприклад: свистячих, шиплячих сонорних тощо. Спостерігається не здатність вимови у ізолювано, відображено та самотійно.

Серія обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на рівні загальної моторики

Методика обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на рівні загальної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією

Мета: перевірка кінетичного, кінестетичного праксису на рівні загальної моторної активності у дітей старшого шкільного віку із дислалією, а саме таких параметрів: координації, гнучкості, витривалості, ритмічності, рівноваги, темпу та м'язової пам'яті.

Хід виконання: дитині пропонується послухати уважно інструкції та виконати дію, яку називає експериментатор.

Діагностичні матеріали: стрічка, два м'ячика, стілець, таблиця із прописаними завданнями, таблиця 1.3

Інструкція виконання: я називаю дію, а ти виконуєш її.

Таблиця 1.3

Таблиця 3 «Обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на рівні загальної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією» Стать: Клас:				
№	Параметри	Моторна програма/інструкція для досліджуваного	Кінетичний/кінестетичний праксис	Бали
1.	Координація	Пройтися за лінією/стрічкою.	Утримання рухів	1 бал
2.	Гнучкість	Потягнутися уверх, назад, вниз.	Переключення рухів	1 бал
3.	Витривалість	Тримай рухи вгорі протягом 4-5 хв.	Утримання рухів	1 бал
4.	Ритмічність	Стрибай коли я скажу швидко, повільно, але ритмічно на раз-два-три.	Переключення рухів	1 бал
5.	Рівновага	Зроби лелеку: одна нога стоїть, а інша висувається назад при цьому спина нахилиється вниз і руки розставлені в боки, які тримають два м'ячики.	Утримання рухів	1 бал
6.	Темп	Пробіжись до стільця повільно, а повернись до мене швидко.	Переключення рухів	1 бал

7.	М'язова пам'ять	Поглянь і запам'ятай (послідовна кількість подавання інструкцій): 1. Підніми руки вгору. 2. Присядь. 3. Покрутись. 4. Стрибни 2 рази. 5. Підніми спочатку ліву, а після праву ногу.	Кінетичний/ кінестетичний праксис	1 бал
----	------------------------	--	-----------------------------------	-------

Інтерпретація результатів:

Високий рівень — 3 бали: дитина виконує всі завдання самостійно. Демонструє рухи кінетичного, кінестетичного праксису. Рухи загальної моторики спостерігаються координованими, ритмічними, виразними, витривалими тощо. Не простежується насильницьких рухів.

Середній рівень — 2 бали: дитина виконує до 3-4-х завдань. Наявне порушення одного з видів праксису. Варіативність виконання завдань залежить від рівня сформованості того чи іншого параметра. Можливе простеження насильницьких рухів.

Низький рівень — 1 бал: дитина не виконує/відмовляється виконувати всі завдання у тому числі за допомогою логопеда. Наявне порушення кінетичного і кінестетичного праксису. Більша кількість параметрів є відхиленою від норми при спостереженні виконаних завдань. Зауважимо, що праксис трактується як здатністю виконувати координовані, послідовні рухи. Кінестетичний праксис реалізується за допомогою утримання рухів, а кінетичний – переключення рухів [47, с.38].

Викликає інтерес судження, що моторика поєднує в собі фізіологічні, біомеханічні та психологічні параметри. Обґрунтувати дане судження варто проаналізувавши його. До фізіологічного параметру ми відносимо

нейрофізіологію моторних, премоторних ділянок, які забезпечують сигнал для здійснення руху. Біомеханічний параметр виокремлюється характером руху, їх точність, силу, координованість тощо. Психологічний аспект включає довільність використання уваги, програмування руху, емоційно-мотиваційну функцію та залучення сенсорних відчуттів [6, с.126].

Загальна моторика – це здатність виконувати послідовні і довільні рухи великими м'язами тіла. Вона також є необхідною для розвитку функції мовлення. Таким чином, стимулюючи одну ділянку мозку, яка відповідає за моторні функції ми стимулюємо іншу — мовленнєву ділянку, оскільки вони локалізовані близько одна від одної [64, с.202].

Серія обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на рівні дрібної моторики

Методика обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на рівні дрібної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією

Мета: перевірка кінетичного, кінестетичного праксису на рівні дрібної моторної активності у дітей старшого шкільного віку із дислалією, а саме таких параметрів: координації, гнучкості, витривалості, ритмічності, сили, точності, темпу.

Хід виконання: дитині пропонується послухати уважно інструкції та виконати дію, яку називає експериментатор.

Діагностичні матеріали: ручки, кольорові олівці, фломастери, роздруківка з прямою, хвилястою лініями, а також із зигзагом і спіраллю, шаблон із цифрою вісім, м'ячик гумовий або з паперу, шаблон із розташованими кольоровими точками, роздруківка або власноруч розроблений шаблон із кольоровими колами розташовані одне за одним, таблиця із прописаними завданнями, таблиця 1.4

Інструкція виконання: я називаю дію, а ти виконуєш її.

Таблиця 1.4.

Таблиця 4 “Обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на рівні дрібної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією”				
Стать:				
Клас:				
№	Параметри	Моторна програма/інструкція для досліджуваного	Кінетичний/кінестетичний праксис	Бали
1.	Координація	Вирізати за: 1. прямою; 2. хвилястою лініями; 3. зигзагом; 4. спіраллю.	1. Утримання рухів. 2. Утримання та переключення; 3. Переключення; 4. Утримання з поступовим переключенням.	1 бал
2.	Гнучкість	Торкатися по черзі кожним пальцем до великого.	Переключення рухів	1 бал
3.	Витривалість	Малювання вісімки олівцем, ручкою за шаблоном на папері до 10 разів.	Утримання рухів	1 бал
4.	Ритмічність	Відтворити заданий ритм у певній послідовності, стукаючи пальцями чи олівцем.	Переключення рухів	1 бал
5.	Сила	Стискати у руці м'ячик з гуми або паперу до 10 разів	Утримання рухів і переключення	1 бал
6.	Точність	Потрапляння олівцем/ручкою у певні розташовані кольорові точки. (колір потрапляння називає педагог)	Утримання рухів	1 бал
7.	Темп	Відстукування кулачком за шаблоном на якому розташовані кола у заданому темпі педагогом: повільно,	Переключення рухів	1 бал

		швидко, ще швидше, повільно тощо.		
--	--	-----------------------------------	--	--

Інтерпретація результатів:

Високий рівень — 3 бали: дитина виконує всі завдання самостійно. Демонструє рухи кінетичного, кінестетичного праксису. Рухи дрібної моторної активності спостерігаються координованими, ритмічними, гнучкими точними, витривалими тощо. Не простежується насильницьких рухів дрібної моторики.

Середній рівень — 2 бали: дитина виконує до 3-4-х завдань. Наявне порушення одного з видів праксису. Варіативність виконання завдань залежить від рівня сформованості того чи іншого параметра. Можливе простеження насильницьких рухів.

Низький рівень — 1 бал: дитина не виконує/відмовляється виконувати всі завдання у тому числі за допомогою логопеда. Наявне порушення кінетичного і кінестетичного праксису. Більша кількість параметрів є відхиленою від норми при спостереженні виконаних завдань.

Програми для виконання інструкцій дрібної моторики є важливою складовою, яку трактують як поєднання певних нервово-м'язових дій пальцями рук, водночас із узгодженим залученням зорового аналізатора.

Формування дрібної моторики у дітей за умов нормотипового нейророзвитку, як в учнів із дислалією окреслюють декілька етапів розвитку, які пов'язані із мимовільно-несвідомої маніпуляції об'єктами. Тривалість даного етапу сягає до максимальної точки усвідомлення когнітивної діяльності до якої входить поступове сприйняття у супроводі продуктивних дій. Наступний етап переходить у вищий рівень свідомої діяльності, де закладається друга сигнальна система – мовленнєва. Зазначена система домінує значну частину психічного онтогенезу дитини [27, с.297]

Серія обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на рівні артикуляційної моторики

Методика обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на рівні артикуляційної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією

Мета: перевірка кінетичного, кінестетичного праксису на рівні артикуляційної моторної активності у дітей старшого шкільного віку із дислалією, а саме таких параметрів: координації, гнучкості, витривалості, ритмічності, сили, точності, темпу.

Хід виконання: дитині пропонується послухати уважно інструкції та виконати дію, яку називає експериментатор.

Діагностичні матеріали: шаблони зображень артикуляційних вправ, таблиця прописаних завдань, таблиця 1.5

Інструкція виконання: я називаю дію, а ти виконуєш її.

Таблиця 1.5

Таблиця 5 «Обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на рівні артикуляційної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією»				
Стать:				
Клас:				
№	Параметри	Моторна програма/інструкція для досліджуваного	Кінетичний/кінестетичний праксис	Бали
1.	Координація	«Гойдалка» «Годинник» «Смачне варення»	Переключення рухів.	1 бал
2.	Гнучкість	«Сердита кішка» «Гірка»	Утримання рухів	1 бал

3.	Витривалість	«Грибочок» «Чашечка»	Утримання рухів	1 бал
4.	Ритмічність	«Годинник»	Переключення рухів	1 бал
5.	Сила	«Горішок»	Утримання рухів і переключення	1 бал
6.	Точність	«Трубочка»	Утримання рухів	1 бал
7.	Темп	«Гойдалка» «Годинник» «Маляр»	Переключення рухів	1 бал

Інтерпретація результатів:

Високий рівень — 3 бали: дитина виконує всі завдання самостійно. Демонструє рухи кінетичного, кінестетичного праксису. Рухи артикуляційної і моторної активності спостерігаються координованими, ритмічними, гнучкими, точними, витривалими тощо. Не простежується насильницьких рухів артикуляційної моторики.

Середній рівень — 2 бали: дитина виконує до 3-4-х завдань. Наявне порушення одного з видів праксису. Варіативність виконання завдань залежить від рівня сформованості того чи іншого параметра. Можливе простеження насильницьких рухів.

Низький рівень — 1 бал: дитина не виконує/відмовляється виконувати всі завдання у тому числі за допомогою логопеда. Наявне порушення кінетичного і кінестетичного праксису. Більша кількість параметрів є відхиленою від норми при спостереженні виконаних завдань.

Артикуляційна моторика досить важливе поняття. Охоплює воно злагодженість рухів органів артикуляційного апарату. Важливим фактором для формування нормотипового онтогенезу є функціонування центральної нервової,

яка забезпечує контроль продукування моторного мовлення та скронево-слухового аналізатора [66, с.236].

Необхідно зауважити, що власне злагоджене функціонування артикуляційної моторики на рівні утримання та переключення рухів дає можливість для реалізації продукування звуків, які переходять у слова, речення. Артикуляційна гімнастика поділяється на пасивну, що вимагає під час виконання вправ утримання рухів та активну – здійснення переключення рухів. Тому наявність артикуляційної гімнастики сприяє готовності органів артикуляції до постановки, вимови звуків і слів [10, с.113].

Серія обстеження голосової функції

Методика обстеження голосової функції у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Мета: перевірка голосової функції, а саме: сили, діапазону, емоційної виразності, тембру, чистоти та інтонації голосу.

Хід виконання: дитині пропонується послухати уважно інструкції та виконати дію, яку називає експериментатор.

Діагностичні матеріали: таблиці для проспівування голосних звуків, таблиця з прописаними завданнями, таблиця 1.6.

Інструкція виконання: я називаю дію, а ти виконуєш її.

Таблиця 1.6

Таблиця 6 «Обстеження голосової функції у дітей старшого шкільного віку із дислалією»			
№	Параметр	Інструкція виконання	Бали

1.	Сила голосу	Просимо дитину промовити фразу: «Мене звати...» у трьох варіантах: звичайним голосом, голосним та пошепки.	1 бал
2.	Діапазон голосу	Заспівати плавно звук [А] знизу-уверх.	1 бал
3.	Емоційна виразність	Промовити фразу «на вулиці дощ» з радістю, сумом, здивуванням, гордістю.	1 бал
4.	Тембр голосу	Вимовити голосний звук [О] 10 секунд. Звернути увагу звучання, глибину, відтінок голосу.	1 бал
5.	Чистота голосу	Вимовити звук [А] рівномірно без напруги протягом 10 секунд.	1 бал
6.	Інтонація голосу	Вимовити фрази «Ого», «А ось і я», «Гей-гей» з рухливою інтонацією.	1 бал

Інтерпретація результатів:

Високий рівень — 3 бали: дитина виконує всі завдання самостійно. Демонструє нормативну силу, діапазон голосу відповідно до віку. Наявна емоційна виразність, типовий тембр, чистота голосу та гнучка інтонація голосу.

Середній рівень — 2 бали: дитина виконує до 3-х завдань. Виникають незначні труднощі у виконанні завдань, але здійснює їх за допомогою логопеда. Варіативність виконання завдань залежить від рівня сформованості того чи іншого параметра. Можливе простеження насильницьких рухів.

Низький рівень — 1 бал: дитина не виконує/відмовляється виконувати всі завдання у тому числі за допомогою логопеда. Більша кількість параметрів є

відхиленою від норми при спостереженні виконаних завдань. Стосовно представленого наряду обстеження, підкреслимо, що сформованість голосового компонента є важливим для усного мовлення. Така форма мовлення слугує засобом для передачі думок та інтенцій. До усного мовлення входять додаткові компоненти висловлення: інтонаційна виразність, міміка, жести, додають певної емоційності та переконливості думок [17, с.33].

В аспекті голосового компонента варто знати, що його поділяють на розмовний або мовленнєвий та вокальний. Розмовний голос виокремлюється на побутовий, який ми використовуємо у повсякденній діяльності та професійний. Останній тип утворюється за допомогою сконцентрованої артикуляції [39, с.215].

Серія обстеження просодичного компонента мовлення

Методика обстеження просодичного компонента мовлення у дітей старшого шкільного віку із дислалією

Мета: перевірка стану просодичного компонента мовлення, а саме: ритму на основі немовленнєвих/мовленнєвих звуків, темпу та наголосу.

Хід виконання: дитині пропонується послухати уважно інструкції та виконати дію, яку називає експериментатор.

Діагностичні матеріали: ручка або паличка, таблиця з прописаними завданнями, таблиця 1.7

Інструкція виконання: я називаю дію, а ти виконуєш її.

Таблиця 1.7

Таблиця 7 «Обстеження просодичного компоненту мовлення у дітей старшого шкільного віку із дислалією»			
№	Параметр	Інструкція виконання	Бали
1.	I. Ритм на основі немовленнєвих звуків	Просимо дитину відстукати заданий ритм за шаблоном.	1 бал
	II. Ритм на основі мовленнєвих звуків	Просимо дитину простукати задані склади: «да-да-да-да». Варіативність ритмів задає педагог.	1 бал
2.	I. Темп на основі немовленнєвих звуків	Просимо дитину простукати паличкою звуки у повільному, середньому та швидкому темпі виконання.	1 бал
	II. Темп на основі мовленнєвих звуків	Просимо дитину сказати фразу, речення у повільному, середньому та швидкому темпі виконання.	1 бал

3.	Наголос	Просимо дитину прочитати слова, які однакові за написанням, але різні за звучанням та наголосами: замок-замок, мука-мука, атлас-атлас, дорога-дорога.	1 бал
----	---------	---	-------

Інтерпретація результатів:

Високий рівень — 3 бали: дитина виконує всі завдання самостійно. Демонструє злагоджене відстукування ритму на основі немовленнєвих/мовленнєвих, нормативне виконання темпу та розстановку наголосів.

Середній рівень — 2 бали: дитина виконує до 2-х завдань. Виникають незначні труднощі у виконанні заданих інструкцій, але здійснює їх за допомогою логопеда. Варіативність виконання завдань залежить від рівня сформованості того чи іншого параметра. Можливе виконання завдання стосовно відстукування ритму на основі немовленнєвих звуків, але не може впоратися із завданням на відстукування ритму на основі мовленнєвих звуків.

Низький рівень — 1 бал: дитина не виконує/відмовляється виконувати всі завдання у тому числі за допомогою логопеда. Більша кількість параметрів є відхиленою від норми при спостереженні виконаних завдань. Змістовим є судження щодо грамотного ритмічного мовлення для якого необхідно виразно уявити саме об'єкт промови, розвинути здатність аналізувати предмет і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки [11, с.31].

2.2. Аналіз ефективності констатувального експерименту

Впровадження констатувального експерименту дозволив оцінити стан сформованості напрямів ораторської майстерності. В кожному напрямі ми прописали параметри за якими розробляли завдання, які давали змогу перевірити

знання, уміння й навички мистецтва красномовства. Критерії та показники наведені в минулому підрозділі.

Варто зауважити, що обстеження ми розпочали із невеликого дослідження психологічних особливостей аутосприйняття голосу у досліджуваних опитування у формі бесіди із співпрацею шкільного практичного психолога. Опитування показало, що шість із десяти дітей негативно сприймають свій голос та мовлення. Досліджувані зазначають, що окремі складові їхнього мовлення вважають не красивими або неприємними, внаслідок чого в них виникає страх публічних виступів і уникнення участі в обговореннях серед кола однолітків. Решта досліджуваних демонструють нейтральне ставлення до своїх мовленнєвих навичок, однак не проти подальшого їхнього вдосконалення.

Обстеження мовленнєвого дихання.

Мета: перевірка мовленнєвого дихання: сили, плавності, тривалості видихуваного повітря, наявності діафрагмального дихання.

Аналіз діагностики: за результатами спостереження під час виконання завдань в учнів виникли труднощі із задуванням свічки. Досліджуваним було складно її задати плавним струменем повітря. Виявлено слабкість видихуваного струменя повітря, однак в певній частині учнів наявне діафрагмальне дихання. В іншій частині дітей ми зафіксували піднімання плечей під час виконання завдань. Однак в учнів викликало зацікавленість у виконанні представлених завдань.

Обстеження артикуляції: їх анатомічних особливостей.

Мета: перевірка стану анатомічних особливостей органів артикуляції.

Аналіз діагностики: обстеження анатомічних особливостей органів артикуляції показало, що більшої кількості учнів відхилень не виявлено, проте зафіксовані поодинокі індивідуальні особливості. В окремого учня виявлено географічний язик, що проявляється у вигляді тріщин на поверхні язика. Якщо в

дитини спостерігається при наведеному явищі печіння язика, відповідно, така специфіка заважає артикуляції звуків і зумовлюється невиразною вимовою звуків. Проте в нашого досліджуваного відсутній представлений прояв. В іншого учня зафіксовано прорізування зубів у ділянці верхніх ясен.

Обстеження артикуляції: рухливості артикуляційної моторики.

Мета: обстеження сили, витривалості, рухливості, ритмічності, плавності та виразності рухів.

Аналіз діагностики: у процесі обстеження було встановлено в досліджуваних неритмічність артикуляційних рухів, втрата плавності, виразності та витривалості рухів. В окремих учнів спостерігалася не виражена артикуляційна поза “посмішки-трубочки”. Зафіксована втома язика через намагання здійснити певної амплітуди рухів. Відсутність плавності спостерігалось через виконання коротких і уривчастих рухів. У ході виконання вправ виявлено труднощі з координацією рухів у поєднанні з невиразним здійсненням рухів органів артикуляції.

Обстеження вимови звуків.

(За посібником А.Я. Малярчук «Обстеження мовлення дітей» [33, с.9])

Мета: виявлення недоліків у вимові звуків.

Аналіз обстеження: представлена серія обстеження показала, що у шести учнів наявне поліморфне порушення артикуляції звуків: шиплячих, свистячих, сонорних, губних, губно-зубних, задньоязикових та передньоязикових в ізолюванні, відображеній та самостійній вимові. Переважно комбінуються порушення не більше двох груп звуків. Варто зауважити, що в окремого досліджуваного порушені всі наведені групи звуків, що потребує тривалого часу для здійснення корекційного процесу.

Також, під час обстеження спостерігалася заміна [Ш]-[С], [З]-[С], [Л]-[В], [П]-[Б], [Т]- [Д] відсутність звука [Р].

Можливими причинами слугує порушення переключення рухів органів артикуляції і фонематичних процесів.

Обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на рівні загальної моторики

Мета: перевірка кінетичного, кінестетичного праксису на рівні загальної моторної активності у дітей старшого шкільного віку із дислалією, а саме таких параметрів: координації, гнучкості, витривалості, ритмічності, рівноваги, темпу та м'язової пам'яті.

Аналіз обстеження: у процесі представленої серії дослідження діти демонстрували деякі труднощі, зокрема у завданні, де їх просили стрибати спершу швидко, а опісля повільно, але ритмічно на раз-два-три. Досліджувані плуталися у виконанні цього завдання при цьому не ритмічно стрибали. Ще одне завдання, яке демонстрували перевірку витривалості, учні виконували із ускладненнями: тримати руки вгорі протягом 5-6 хв. Також, завдання на діагностування м'язової пам'яті, де пропонувалося послідовне виконання інструкцій: підніми руки, присядь, покрутись, стрибни два рази, підніми спочатку ліву, а опісля праву ногу. Об'єм запам'ятовувальних інструкцій у дітей становить до трьох завдань.

Обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на рівні дрібної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією

Мета: перевірка кінетичного, кінестетичного праксису на рівні дрібної моторної активності у дітей старшого шкільного віку із дислалією, а саме таких параметрів: координації, гнучкості, витривалості, ритмічності, сили, точності, темпу.

Аналіз обстеження: досліджувані зазнали труднощі в низці завдань, зокрема на перевірку витривалості: малювання вісімки олівцем або ручкою десять разів; ритмічності: відтворити ритм певній послідовності, стукаючи

пальцями чи олівцем; темп: відстукування кулачком за шаблоном на якому розташовані кола у заданому темпі педагогом: повільно, швидко, ще швидше. Описані відхилені параметри можуть відображатися на артикуляційній складовій.

Обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на рівні артикуляційної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією

Мета: перевірка кінетичного, кінестетичного праксису на рівні артикуляційної моторної активності у дітей старшого шкільного віку із дислалією, а саме таких параметрів: координації, гнучкості, витривалості, ритмічності, сили, точності, темпу.

Аналіз обстеження: у представленій методиці в досліджувані також зазнали труднощів, зокрема у демонструванні таких параметрів як витривалість: “Грибочок”, “Чашечка”; ритмічність “Годинник”; точність “Трубочка”; темп “Гойдалка”, “Годинник”, “Маляр”. Особлива увагу ми зафіксували на тому, що досліджувані під час виконання вправ швидко втомлювалися. Варто зауважити, що відхилення на всіх рівнях праксису відображає порушення плавності переключення рухів органів артикуляції, що проявляється у неправильності вимови звуків. Доцільно підкреслити, що наявна збереженість окремих параметрів, наприклад, координація, гнучкість рухів, їх сила.

Обстеження голосової функції у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Мета: перевірка голосової функції, а саме: сили, діапазону, емоційної виразності, тембру, чистоти та інтонації голосу.

Аналіз обстеження: у представленій серії діагностики в досліджуваних виникли труднощі у завданнях на оцінювання діапазону голосу: заспівати плавно звук [А] знизу-вверх; в окремих учнів спостерігається охриплий тембр голосу при вимові голосних звуків. Під час виконання завдання для інтонування голосу

частина учнів демонтувала сором'язливість, зумовлену психологічним бар'єром. Зауважимо, що в окремих учнів наявний пришвидшений темп мовлення, що негативно відображається на плавності мовленнєвого акту. Слабкість голосу супроводжувалася швидкою втомлюваністю голосового апарату, що потребує у формуванні сили, витривалості та зміцненні голосових зв'язок.

Обстеження просодичного компоненту мовлення у дітей старшого шкільного віку із дислалією [58, с.242].

Мета: перевірка стану просодичного компоненту мовлення, а саме: ритму на основі немовленнєвих/мовленнєвих звуків, темпу та наголосу.

Аналіз обстеження: у досліджуваних спостерігалися труднощі лише у виконанні завдання для розстановки наголосів, які однакові за написанням, але різні за звучанням та наголосами.

Результати обстеження наведено нижче в діаграмах.

Діаграма 2.1

Діаграма 2.2**Діаграма 2.3**

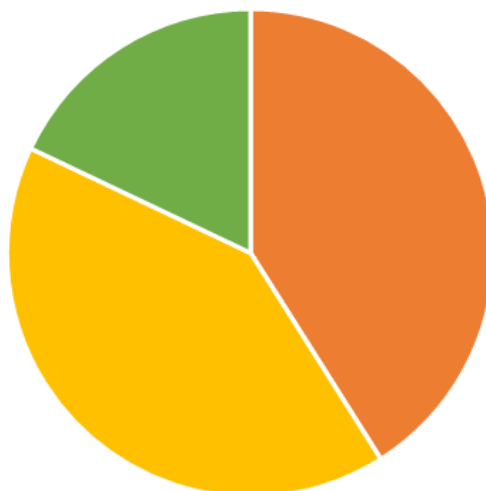

Діаграма 2.4

Діаграма 2.5

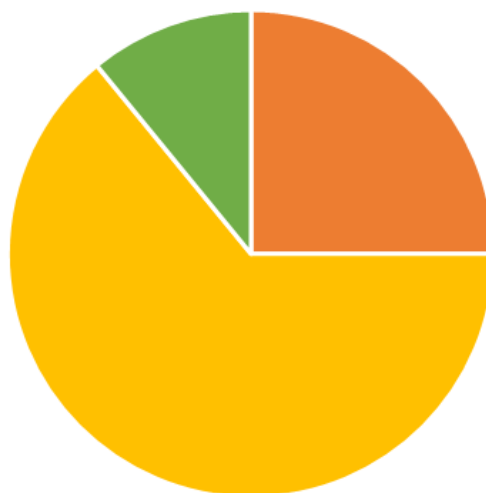
Обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на
рівні загальної моторики

30% - високий рівень 30% - середній рівень 40% - низький рівень

Діаграма 2.6

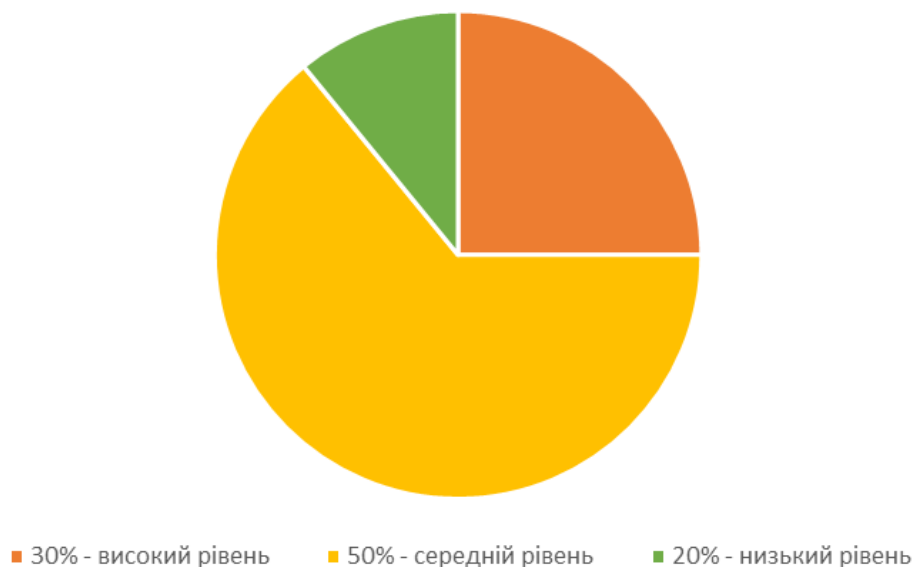
Обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на
рівні дрібної моторики

30% - високий рівень 60% - середній рівень 10% - низький рівень

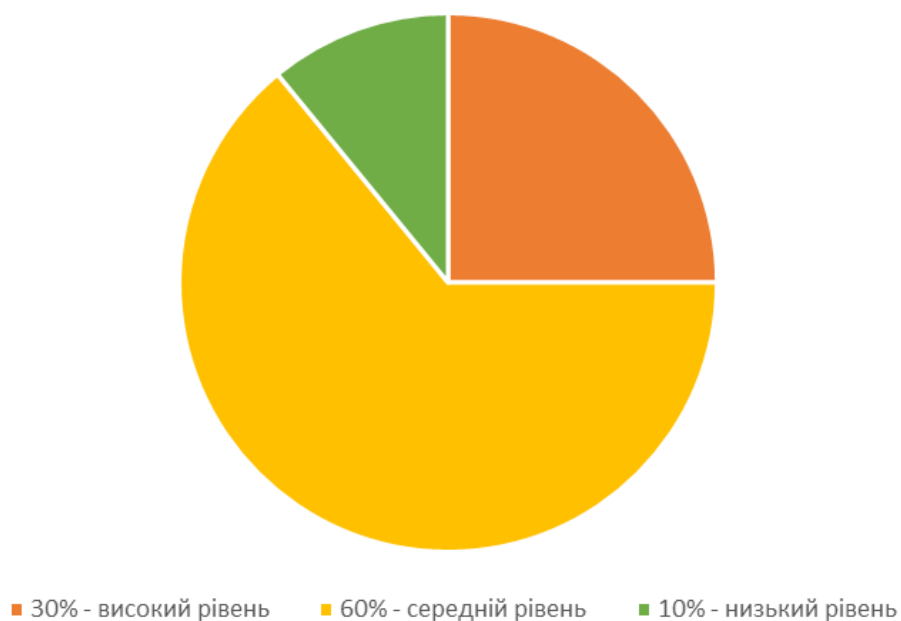
Діаграма 2.7

Обстеження кінетичного та кінестетичного праксису на
рівні артикуляційної моторики

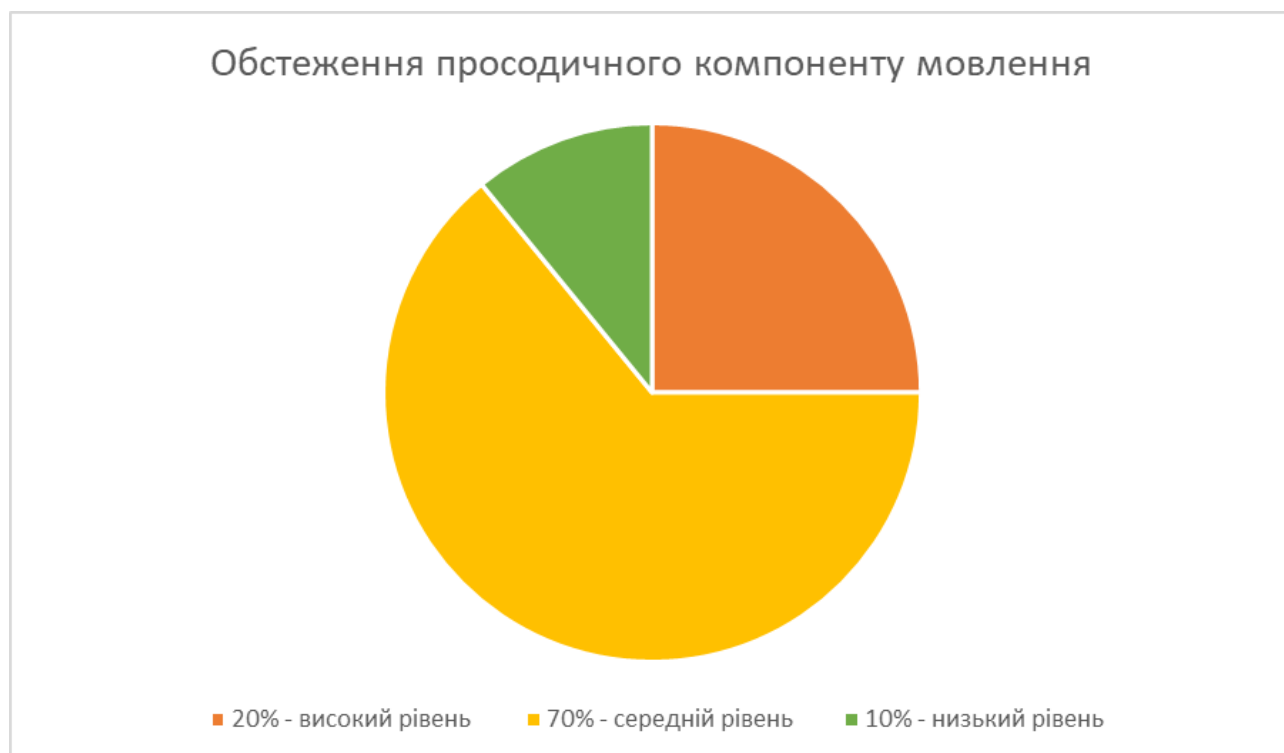

Діаграма 2.8

Обстеження голосової функції

Діаграма 2.9

Висновки до другого розділу

Отже, у першій частині дослідження здійснено констатувальну частину дослідження на базі Коломийського ліцею №5 імені Т.Г. Шевченка. У дослідженні брало участь десять дітей старшого шкільного віку із дислалією. Насамперед, метою дослідження було обстеження напрямів ораторської майстерності в учнів. Тому ми виокремили такі критерії: мовленнєве дихання, анатомічні особливості органів артикуляції, артикуляційна моторика, вимова звуків, кінетичний, кінестетичний праксис на рівні загальної, дрібної, артикуляційної моторики, голосова функція та просодичний компонент мовлення. Відповідно до них окреслили показники та релевантні методи дослідження. На основі представлених критеріїв розроблено методики діагностики у яких були прописані мета, хід виконання, діагностичні матеріали, інструкція виконання та інтерпретація виконання. Після проведення обстеження дали аналіз ефективності діагностичного експерименту.

Тому констатувально-експериментальна частина дослідження показала, що обстеження мовленнєвого дихання продемонстрували 30% учнів — високий рівень, 40% — середній рівень, 30% — низький рівень.

Діагностика анатомічних особливостей органів артикуляції засвідчила 80% дітей — високий рівень, 10% — середній рівень, 10% — низький рівень.

Оцінка артикуляційної моторики, показала 20% досліджуваних — високий рівень, 50% — середній рівень, 30% — низький рівень.

Обстеження вимови звуків продемонстрували 20% дітей — високий рівень, 70% — середній рівень, 10% — низький рівень.

Перевірка праксису на рівні загальної моторики показала 30% учнів - високий рівень, 30% — середній рівень, 40% — низький рівень.

Дослідження праксису на рівні дрібної моторики виявляють 30% дітей — високий рівень, 60% — середній рівень, 10% — низький рівень.

Оцінка праксису на рівні артикуляційної моторики показує 30% учнів - високий рівень, 50% — середній рівень, 20% — низький рівень.

Діагностика голосової функції виявляє, 30% учнів — високий рівень, 60% — середній рівень, 10% — низький рівень.

Обстеження просодичного компоненту мовлення демонструють 20% учнів — високий рівень, 70% — середній рівень, 10% — низький рівень.

Таким чином, ми зафіксували, що більша кількість дітей демонструють середній рівень розвитку складових ораторської майстерності, частина учнів перебуває на високому рівні, а незначна група досліджуваних продемонструвала низький рівень.

Відтак, можемо зробити висновок, що досліджувані потребують вдосконалення напрямів ораторської майстерності, а для цього необхідно підібрати, розробити відповідні корекційно-розвивальні методики. Адже, таким шляхом можна дійти до витоків вирішення поставлених завдань.

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАЛЬНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДОВИХ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ

3.1. Формування напрямів ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Удосконалення навичок ораторської майстерності потребує впровадження корекційно-розвивального процесу. Насамперед він повинен бути ретельно спланованим із врахуванням особливостей вікової категорії учнів та їхніми знаннями, уміннями та навичками.

Реалізацію представленого експерименту ми здійснювали у Коломийському ліцеї №5 імені Т.Г. Шевченка Коломийської міської ради Івано-Франківської області. У дослідженні брало участь десятеро учнів. Тривалість експерименту становить три місяці (Додаток В).

Метою даної частини дослідження було удосконалення напрямів ораторської майстерності. Спершу ми вчилися з досліджуваними приймати свій голос, записуючи його на аудіо. Опісля пропонували учням прослухати його і описати сильні сторони свого голосу і недоліки, які необхідно виправити. Попри всі особливості голосової функції досліджуваних ми наголошували увагу на прийнятті свого голосу і любові до нього. Зосереджували увагу на унікальності кожного голосу, як відбитку пальців. Пояснювали, що кожен голос є красивим від природи, але він потребує повного розкриття та удосконалення, що є абсолютно нормальним процесом.

Варто зауважити, що ми розподілили на блоки теоретичний та практичний блоки дослідження.

У теоретичному блоці ми проводили невеличкі лекції для обізнаності старших школярів з основними аспектами мистецтва красномовства:

- що таке ораторська майстерність і для чого вона необхідна?

- ораторська майстерність для старшокласників: завершення школи, вступ до інших закладів освіти;
- оратор у сучасному суспільстві, як лідер та мотиватор; основні правила ораторської майстерності для початківців;
- психологічні перешкоди публічних виступів: страх, невпевненість в собі, тривожність тощо.
- алгоритм підготовки до публічних виступів: теоретико-практичний аспект;
- використання логічності та переконливості виступу, як один із засобів мистецтва красномовства;
- використання інтонації, наголосів, логічних пауз у промовах, а також висловів та прикладів;
- професійний аспект ораторської майстерності: юрист, медик, педагог тощо. Практичний блок передбачає власне формування напрямів ораторської майстерності:
- мовленнєве дихання: силу, плавність, удосконалення діафрагмального дихання;
- артикуляційна моторика: сили, витривалості, рухливості, ритмічності, плавності та виразності рухів.
- вимову звуків;
- кінетичний, кінестетичний праксис на рівні загальної, дрібної артикуляційної моторики;
- голосова функція: сили, діапазону, емоційної виразності, тембру, чистоти та інтонації голосу;

- просодичний компонент мовлення: ритм на основі немовленнєвих/мовленнєвих звуків, темпу та наголосу.

Серія завдань для постановки мовленнєвого дихання (за навчальним посібником Н. Грицан “Техніка сценічного мовлення” [13, с.114])

Мета: розвиток мовленнєвого дихання: сили, плавність, удосконалення діафрагмального дихання.

Корекційний матеріал: шаблони квітів, штучні квіти або живі за умов відсутності алергічних проявів, свічка, секундомір.

Хід виконання: експериментатор пропонує виконати задані завдання, а досліджуванні уважно слухають та виконують.

Інструкція для досліджуваного: зараз ми почнемо виконувати дихальні вправи. Тому слухай уважно мої інструкції.

Примітка: перед виконанням вправ досліджуваним необхідно пояснити, що під час виконання завдань, не важливо якої саме серії плечі не повинні підніматися вгору, спина повинна бути рівна, руки на колінах, а тіло повинно бути вільним, розслабленим і ненапруженими. Також, голова є прямою, плечі відкриті. Важливо перед тренуваннями виконати масаж або самомасаж шиї, обличчя, черевної порожнини, поглажувальними рухами. У ділянці обличчя необхідно вести від середини лоба до вух, переходячи до вилиць, носа, губ, підборіддя і нижньої щелепи. Повторно виконувати 4-5 разів. Додатково до масажу слід виконати підготовчі вправи: розвести, підняти та опустити руки; здійснювати обертаючі руки долонями при цьому виконувати кругові рухи ліктями; піднятися навшпиньки та потягуватися всім тілом.

Варто зауважити, що виконання вправ для формування мовленнєвого дихання важливою умовою є поступове залучення звуків, складів, слів тощо.

Методика формування мовленнєвого дихання у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Вправа 1. “Вдих і видих”

Необхідно зайняти комфортне положення сидяче. Просимо досліджуваного одну руку поставити на грудну клітину, а інші на черевну порожнину для контролю м'язів дихальної мускулатури. Вдихаємо через ніс і видихаємо через ротову порожнину плавним струменем повітря, водночас спостерігаємо за рухами діафрагми. Вправу виконуємо до 7 разів. Проте, кількість виконань адаптуємо під можливості дитини, щоб не викликати гіпервентиляцію легень.

Вправа 2. “Квіткова крамниця”

Вправу необхідно виконувати у положенні стоячи. Позиція рук відтворюється повторно як у попередній вправі. Просимо учня уявити ситуацію, як ми перебуваємо у крамниці з квітами. Тому нам необхідно вдихнути аромат квітів, щоб знати, які квіти ми обираємо придбати. Тримаємо квітку та здійснюємо вдих через ніс, видих через ротову порожнину. Контролюємо м'язи дихальної мускулатури. Виконуємо до 5 разів із урахуванням можливостей учня.

Вправа 3. “Свічка”

Вправа виконується на відстані 40-50 см. розташованої від запаленої свічки під супроводом дорослих. Просимо досліджуваного зробити вдих через ніс і плавний, але потужний, сфокусований видих через ротову порожнину. Одночасно губи повинні бути зібраними у трубочку, але без напруження в шийному відділі. Виконуємо до 5 разів із урахуванням можливостей учня.

Вправа 4. “Зігріваємо руки”

Уявляємо ситуацію із досліджуванням ніби нам холодно і для цього необхідно зігріти наші руки. Виконуємо вдих через ротову порожнину і видиху промовляємо “Хаааааа”. Вправу виконуємо 5 разів.

Вправа 5. “Повітряна кулька”

Просимо уявити досліджуваного, як ми проколюємо кульку голкою і з неї виходить повітря. Водночас ми імітуємо спускання кульки, промовляючи звуки [Ш], [Ч], [Ф], [Х]. Виконуємо один раз на кожен звук.

Вправа 6. “Затягуємо гайку”

Просимо уявити досліджуваних, що ми тримаємо ключ і затягуємо гайку. Робимо вдих через ніс і під час видиху промовляємо буквосполучення ЖРІ, ЖРЕ, ЖРА, ЖРО, ЖРУ, ЖРИ. Опісля ускладнюємо завдання: ЖДРІ, ЖДРЕ, ЖДРА, ЖДРО, ЖДРУ, ЖДРИ. Кожен комплекс буквосполучень промовляємо один раз, не забуваючи контролювати м'язи дихальної мускулатури.

Вправа 8. “Секундомір”

Просимо досліджуваного тримати секундомір і зробити глибокий вдих відлічувати: десять, дев'ять, вісім, сім, шість, п'ять чотири, три, два, один. Приміт.: при виконанні дихальних вправ необхідно дотримуватися певних правил:

- вправи виконуються до 3-5 хв.;
- перед виконанням даного типу завдань приміщення повинно бути провітреним;
- повітря вдихати через ніс, а видихати через рот, водночас стежити, щоб повітря не концентрувалося у щоки, а прямо, виконуючи артикуляційну позу губ «трубочку»;
- контролювати рух плечей, щоб вони не піднімалися, не смикалися;
- видих струмені повітря повинен бути довгим і плавним;

- контролювати, щоб у дитини не надувалися щоки;
- обов'язковою умовою є чергування даних вправ з іншими видами діяльності для того, щоб не виникло запаморочення;

- необхідно пам'ятати, що дихальні вправи варто виконувати щодня і залучати їх у фізкультурну гімнастику;

- дихальну гімнастику варто проводити у ігровій формі для стимуляції діафрагмального дихання та нейромедіатора дофаміну, який відповідає за систему винагороди мозку і також стимулює зацікавленість і у виконанні даних вправ;

- дихальну гімнастику необхідно проводити до прийому їжі [59, с.302].

Варто акцентувати увагу на тому, що дихальна гімнастика повинна бути організована в таких умовах, щоб учня зосереджували увагу на процесі вдиху і видиху. При діагностиці та корекції діафрагмального дихання дитина повинна знаходитися у позі лежачи на спині, водночас тримаючи руку на животі. Зосереджується увага на тому, щоб під час вдиху-видиху м'язи черевної порожнини скорочувалися і розслаблялися. Ефективним засобом проведення дихальної гімнастики слугує залучення музикотерапії для стимуляції позитивно-емоційного настрою, також залучення казок, віршів, розповідей, що розвиватиме її уяву, фантазію [65, с.209].

Серія завдань для формування артикуляційної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Артикуляційна гімнастика за методикою Буткевич Н.П.

Мета: формування сили, витривалості, рухливості, ритмічності, плавності та виразності рухів.

Корекційний матеріал: наочні картки з артикуляційною гімнастикою.

Хід виконання: експериментатор пропонує виконати задані завдання, а досліджуванні уважно слухають та виконують.

Інструкція для досліджуваного: зараз ми почнемо виконувати дихальні вправи. Тому слухай уважно мої інструкції.

Методика формування артикуляційної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Вправа 1. “Посмішка-трубочка”

Просимо дитину зробити відкриту посмішку і розтягнути убік кутики губ, опісля скласти губи в трубочку — вперед.

Вправа 2. “Годинник”

Просимо дитину відкрити ротову порожнину і посміхнутися, водночас кінчиком язика перекладати з одного куточка губ в інший.

Вправа 3. “Гойдалка”

Просимо посміхнутися і відкрити рота, водночас кінчиком язика піднімаємо і фіксуємо положення за верхніми зубами, опісля за нижніми.

Вправа 4. “Маляр”

Просимо дитину відкрити рота і розтягнути її в посмішці, водночас кінчиком язика проводити за верхніми зубами вперед і назад.

Вправа 5. “Чистимо зубки”

Простимо дитину проводити за верхніми зубами вбоки і те саме виконати за нижніми зубами.

Вправа 6. “Млинець”

Просимо досліджуваного відкрити ротову порожнину і поплескати язиком між губами “пя-пя-пя” і покусати кінчик язика, чергуючи ці дії.

Вправа 7. “Варення”

Просимо досліджуваного відкрити рота і посміхнутися, водночас широким кінчиком язика облизувати верхню губу.

Вправа 8. “Ворота”

Просимо досліджуваного закрити рота і кінчиком язика по черзі впритиснутися в щоки.

Вправа 9. “Чашечка”

Просимо досліджуваного широко відкрити ротову порожнину і висунути вперед широкий язик, утворюючи його у формі чашки.

Вправа 10. “Грибочок”

Просимо досліджуваного зафіксувати язик за верхніми зубами і утримувати 10-15 секунд.

Вправа 11. “Конячка”

Просимо досліджуваного зафіксувати язик до піднебіння і водночас клацати ним. Спочатку у повільному темпі, опісля у швидкому.

Методика постановки звуків у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Мета: формування правильної вимови шиплячих, свистячих, сонорних, губних, губно-зубних, задньоязикових та передньоязикових звуків в ізольованій, відображеній та самотійній вимові. Також, їх заміна [Ш]-[С], [З]-[С], [Л]-[В], [П]-[Б], [Т]-[Д] відсутність звука [Р].

Корекційний матеріал: підручні матеріали для постановки звуків: вушні палички, соломинки або зондозамінники.

Хід виконання: експериментатор пропонує виконати задані завдання, а досліджуванні уважно слухають та виконують.

Інструкція для досліджуваного: уважно слухай мої пояснення та виконуй завдання.

Формування шиплячих, свистячих, сонорних, губних, губно-зубних, задньоязикових та передньоязикових звуків здійснювалося змішаним способом, тобто за наслідуванням та механічно. Акцентували ми увагу на виразності та артикуляційній правильності вимови звуків. Реалізовували постановку звуків на основі постановочних артикуляційних вправ із підтримкою механічних і побутових інструментів: соломинок, вушних паличок. Стосовно замін звуків [Ш]-[С], [З]-[С], [П]-[Б], [Т]-[Д] - ми спершу застосовували вправи для розвитку фонематичних процесів на основі методики В. Ільяної. Заміна [Л]-[В] обумовлена активністю колового м'яза рота. Тому для цього необхідне застосування артикуляційної вправи “Посмішка трубочка” та акцентування уваги на артикуляції звука [Л]: губи в посмішці, привідкриті зуби, кінчик язика відштовхується за верхніми зубками. Відсутність звука [Р] корегували механічним способом за допомогою вушної палички.

Серія завдань для кінетичного, кінестетичного праксису на рівні загальної, дрібної, артикуляційної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Мета: формування кінетичного, кінестетичного праксису на рівні загальної, дрібної, артикуляційної моторики: координації, гнучкості, витривалості, ритмічності, рівноваги, сили, темпу, точності, м'язової пам'яті.

Корекційний матеріал: картки артикуляційної, пальчикових гімнастики.

Хід виконання: експериментатор пропонує виконати задані завдання, а досліджуванні уважно слухають та виконують.

Інструкція для досліджуваного: зараз ми почнемо виконувати завдання. Тому слухай уважно мої інструкції.

Примітка: кінетичний та кінестетичний праксис на рівні загальної, дрібної і артикуляційної моторики є необхідними напрямками для формування навичок ораторської майстерності. Оскільки кінетичний та кінестетичний праксис відповідає за утримання і переключення рухів, які спершу відображаються на загальній, дрібній і артикуляційній моториці. Таким чином, відбувається передача аферентного і еферентного імпульсів, які нам необхідні в кінцевому результаті для утворення і злагодженого функціонування мовлення. Це полягає у тому, що перший імпульс відповідає за утримання рухів, другий імпульс здійснює функцію переключення рухів.

Оскільки, в нас є три типи моторики, відповідно ми вирішили кінетичний та кінестетичний праксис поєднати на фоні формування загальної, дрібної та артикуляційної моторики. Тобто, це означає, що корекційний процес даної серії напряму ми формували утримання та переключення рухів у поєднанні із представленими типами моторик, що забезпечує провідність рухових та сенсорних імпульсів, один створює умови для утримання артикуляційної пози, а інший для її переключення, що становить загальне відображення на звуковимові. Таким чином, представлена серія завдань зумовлює базис нормативної вимови звуків для загальної вимови слів тощо.

Методика формування кінетичного, кінестетичного праксису на рівні загальної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Вправа 1. “Завмири”

Просимо досліджуваного затримати позу запропонованої тварини. Наприклад: поза собаки: стати на четвереньки, поза птахи: розвести руки вбоки;

поза жабки: присісти і тримати широко ноги між якими є ноги, водночас спина рівна; зайчик: не до кінця присісти, руки зафіксувати на голові у формі вух; лелека: стати на одній нозі, а інша піднята назад; півник: рівно стояти, а одну руку ребром кладемо на голову, ніби в нас гребінь; курка: присісти, руки зігнуті в ліктях.

Вправа 2. “Зроби як тваринка”

Просимо досліджуваного зробити позу тварин і відобразити їхні рухи. Зроби як пташка: стати рівно, руки розправити вбоки, махаючи руками; собака: стати на четвереньках і пересуватися; пінгвін: стати рівно, руки вниз притиснути до тулуба і ногами ходити вбоки; котик: ходимо на четвереньках, але спинку прогинаємо.

Методика формування кінетичного, кінестетичного праксису на рівні дрібної моторики у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Вправа 1. “Покажи тваринку”

Просимо досліджуваного показати пальчиками фігури тваринок: собака, зайчик, кішка, корова, пташка, утримуючи фігуру тварини 10 секунд.

Вправа 2. “Покажи по черзі тварин”

Просимо досліджуваного по черзі відтворити задані фігури тварин (фігури можуть зазнавати повторних відтворень): собака, пташка, корова, собака, зайчик, пташка тощо.

Методика формування кінетичного, кінестетичного праксису на рівні артикуляційної моторики.

Вправа 1. “Утримай язик”

Просимо досліджуваного утримати артикуляційну позу: ”Посмішку”, “Трубочку”, “Гірку”, “Чашечку”, “Грибочок”, “Трубочка язиком”, “Лопатка”, утримуючи 10 секунд.

Вправа 2. “Покажи по черзі язиком”

Просимо досліджуваного по черзі відтворювати артикуляційні позиції: ”Посмішку”- “Трубочку”, “Гірку”- “Чашечку”-“Грибочок”, “Трубочка язиком”- “Лопатка”, утримуючи 10 секунд.

Серія завдань для формування голосова функції у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Мета: формування сили, діапазону, емоційної виразності, тембру, чистоти та інтонації голосу.

Корекційний матеріал: роздруківка голосової спіралі, стрічка.

Хід виконання: експериментатор пропонує виконати задані завдання, а досліджуванні уважно слухають та виконують.

Інструкція для досліджуваного: зараз ми почнемо виконувати завдання. Тому слухай уважно мої інструкції.

Примітка: Голосова функція формується у поєднанні із контролем дихання.

Методика постановки голосу у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Вправа 1. “Голосова спіраль”

Просимо досліджуваного пальчиком водити за спіраллю і водночас протягувати плавно та поступово звук [А] від тихого до голосного звучання і навпаки. Перед протяжною вимовою звука необхідно зробити вдих, одночасно

контролювати м'язи діафрагми. Після закінчення вимови просимо дитину видихнути.

Вправа 2. “Стрічка голосних звуків”

Просимо досліджуваного дуже виразно протягнути вимову звуків: [І], [Е], [А], [О], [У], [И]. Стежимо, щоб дитина спершу зробила видих, а опісля завершення протягування звуків – видихнула. Також, плавне вимовляння повинно не перериватися. Згодом пропонуємо вимови представлені звуки на твердій атаці, стежачи за тим, щоб черевна стінка відштовхувалася, кладучи руку на живіт.

Вправа 3. “Мугикання корівки”

Просимо досліджуваного імітувати мугикання корівки: “Муууууууу” голосно, тихо; за тривалістю 5 секунд, 10 секунд.

Вправа 4. “Сходинки нотів”

Просимо досліджуваного проспівати ноти, але спершу послухати спів нотів педагога або аудіозапис, а опісля самостійно. До, ре, мі, фа, соль, ля, сі, до. Стежимо, щоб дитині вистачало дихання та звукового відтворення тієї чи іншої ноти.

Вправа 5. “Троянди”

Просимо досліджуваного промовити речення акцентуючи по черзі на кожному слові.

ТРОЯНДИ Христина мамі купила!

ТРОЯНДИ Христина мамі купила?

Троянди ХРИСТИНА мамі купила!

Троянди ХРИСТИНА мамі купила?

Троянди Христина МАМІ купила!

Троянди Христина МАМІ купила?

Троянди Христина мамі КУПИЛА!

Троянди Христина мамі КУПИЛА?

Вправа 6. “Настала весна”

Просимо досліджуваного промовити речення: “настала весна і на вулиці розцвіли квіти” у стверджувальній, запитальній, спонукальній формі; за емоційним забарвленням: з радістю, сумом, гордістю, страхом тощо.

Серія завдань для просодичного компоненту мовлення

Мета: формування ритм на основі немовленнєвих/мовленнєвих звуків, темпу та наголосу.

Корекційні матеріали: шаблон з геометричними фігурами, дерев'яні кубики.

Хід виконання: експериментатор пропонує виконати задані завдання, а досліджуванні уважно слухають та виконують.

Інструкція для досліджуваного: зараз ми почнемо виконувати завдання. Тому слухай уважно мої інструкції.

Методика формування ритму на основі немовленнєвих звуків.

Вправа 1. “Кольорові фігури”

Просимо дитину стукати рукою за певним шаблоном, де розташовані кольорові геометричні фігури: кола, квадрати. Над кожним фігурами знаходяться певна кількість рисок, які позначають кількість звучання ритму. Відповідно до цих рисок дитина повинна відтворювати певне звучання. Квадрати дорівнюють паузі. Розташовані кола відповідають за те, щоб поставити на них руку у формі кулака, а квадрат - руку у формі квадрата (зігнути пальці).

Методика формування темпо-ритмічної сторони на основі мовленнєвих звуків.

Вправа 1. “Кубики

Просимо дитину дерев'яними кубиками відстукувати заданий ритм, промовляючи склади: “та-та-та-та”, “за-за-за-за” в заданому ритмі: швидкому, повільному тощо.

Методика формування словесного наголосу.

Вправа 1. “Злови наголос”

Називаємо уповільненому темпі слово і просимо, щоб вона плеснула в долоні на певний склад, що позначає правильний наголос слова.

Вправа 2. “Підкресли правильний наголос”

Просимо на аркуші, де надруковані слова - підкреслити правильні наголоси у словах.

Серія завдань для формування лексико-граматичної сторони мовлення.

Мета: збагачення словникового запасу та використання нових слів у реченнях.

Корекційні матеріали: збірка оповідань відповідно до зацікавлень досліджуваних.

Хід виконання: експериментатор пропонує виконати задані завдання, а досліджуванні уважно слухають та виконують.

Інструкція для досліджуваного: зараз ми почнемо виконувати завдання. Тому слухай уважно мої інструкції.

Методика для формування словникового запасу

Вправа 1. “Склади речення з нових слів”

Пропонуємо досліджуваному прочитати оповідання і знайти незнайомі слова, водночас записуючи із поясненням семантики слів. Опісля просимо з них скласти речення.

Вправа 2. “Поясни слово”

Досліджуваному пропонується обрати нове слово із прочитаного оповідання і самостійно пояснити його значення. Опісля просимо дібрати до нового слова синоніми, антоніми і скласти з ними речення.

Серія завдань для формування навичок публічного виступу у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Мета: розвиток навичок створення промови, її структурованості, логічності, вміння презентувати себе, формування навичок впевненості виголошення промови.

Корекційні матеріали: дзеркало, аркуш паперу, ручка.

Хід виконання: експериментатор пропонує виконати задані завдання, а досліджуванні уважно слухають та виконують.

Інструкція для досліджуваного: зараз ми почнемо виконувати завдання. Тому слухай уважно мої інструкції.

Приміт.: представлені серії завдань є необхідні кожному ритору. Оскільки, кожен оратор повинен бути обізнаним стосовно алгоритму поведінки публічних виступів та певних навичок не тільки в теоретико, а також в практико-орієнтованому значенні. Такі навички зменшать внутрішню і зовнішню напругу та допоможуть стати впевненим на сцені.

Варто, зауважити, що всі представлені нами завдання є вкрай важливими для формування ораторської майстерності, проте мистецтво красномовства є

втіленням слів, які пов'язуються в речення, кожне речення є думкою. Тому тема нашого дослідження потребує, окрім того, формування когнітивної гнучкості або розумових процесів. Тобто, вміння генерувати нові думки та ідеї, які стимулюють замислитися слухачів над виголошеною промовою оратора.

Методика створення промови та самопрезентації.

Вправа 1. “Моя перша промова”

Просимо досліджуваного скласти розповідь про себе або невеличку промову про роль сили слова, де на початку учень розпочинає із представлення себе. Перед написання промови досліджуваний повинен відповісти собі на запитання: “Що я хочу донести до своїх слухачів?”, “З якою метою?”, “Як я можу це зробити?”, тобто структурованість промови, стиль представлення тощо.

Наголошуємо, що промова повинна містити вступ, основну частину і кінцівку. Вступ розпочинаємо із представлення себе і актуальності важливості слова, основна частину трішки детальніше розгортаємо тему про мистецтво красномовства, кінцівка завершується закликом про опануванням ораторською майстерністю і чому. Наостанок коригуємо за необхідності промову учня, тактовно звертаємо увагу на сильні сторони промови та певні недоліки, які необхідно виправити і чому?

Вправа 2. “Покажи свою промову мімікою і жестами”

Пропонуємо досліджуваному виголосити свою промову, закликаючи його використовувати жести, але не занадто активно, а певній межі. Промову виголошувати з мімічною виразністю, тобто на посмішці, з відкритим поглядом або з піднятими бровами та виразною артикуляцією. Водночас використовувати жестикуляцію: відкриті рухи рух на певних словах, які необхідно акцентувати для слухачів або наближення рук до грудей для передачі особистої переконаності думки.

Вправа 3. “Три точки”

Звертаємо увагу досліджуваного, що для ефективної передачі сенсу, інформації під час промови необхідно встановити зоровий контакт між оратором і слухачами. Тому пропонуємо учневі виконати вправу “Три точки”. Просимо поділити візуально аудиторію на три частини і виголосити промову водночас переводити погляд з однією частини аудиторію на іншу.

Вправа 4. “Перед виступом”

Пропонуємо досліджуваному відповісти спершу на запитання: “Як ти підготуєшся до публічного виступу? Що для цього необхідно зробити?”. Опісля, пояснюємо, що для цього необхідно стати рівно, вирівняти плечі і також під час промови, щоб зняти всі затиски тіла. Виконати дихальну, артикуляційну та голосову гімнастику. Наголошуємо увагу на тому, що промову необхідно заздалегідь підготувати. Пропонуємо виконувати фізичні вправи для вивільнення кортизолу та адреналіну. Не забуваємо про дихання животом. Акцентуємо увагу на помірному, спокійному мовленні, але із залученням інтонованості.

Адже, така промова буде звучати впевнено. Згодом, просимо досліджуваного стати перед дзеркалом і усміхнутися собі, промовляючи: “Я зможу”, “Я впевнений в собі”, “Я готовий до виступу”. Після мотивуючих слів пропонуємо з прямою поставою, відкритим поглядом та інтонаційною виразністю виголосити перше речення своєї промови.

3.2. Аналіз ефективності формувального експерименту у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

Аналіз ефективності формувального експерименту дає змогу виявити рівень та особливості сформованості напрямів ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією. Дана частина дослідження проводилася три місяці два рази на тиждень по 45 хв. Розпочали ми з аналізу голосу та мовлення. Шести учням сподобався тембр свого голосу та неправильна вимова

звуків Одним респондент усвідомив, що темп його мовлення є пришвидшеним. В інших учнів виникав дискомфорт стосовно невпевненість їхнього мовлення та невиразної дикції.

Згодом ми розпочали формування ораторської майстерності із формування теоретико-засадничих основ, оскільки вважаємо, що практика без теорії є малоефективною для кожного оратора. Тому ми проводили невеличкі лекції тривалістю 25 хв. Під час лекційних занять учні уважно слухали, задавали багато запитань, тобто були залучені до активного процесу оволодіння знань, умінь і навичок. Опісля ми перейшли до практико-орієнтованого блоку формування мистецтва красномовства. З метою досягнення позитивного результату ми виділили напрями формування ораторської майстерності та розподілили їх на окремі серії завдань у яких були представлені методики з посібників та нами розроблені.

У серії завдань для формування мовленнєвого дихання на етапі промовляння буквосполучення усім досліджуваним було складно промовляти під час видиху склади: ЖРІ, ЖРЕ, ЖРА, ЖРО, ЖРУ, ЖРИ. Це спостерігалось невиразною артикуляцією.

Стосовно напряму формування артикуляційної моторики ми змогли удосконалити стійкість артикуляційних позицій, їх координованість, динамічність. Сформували стійкість до втоми м'язів язика через систематичне проведення артикуляційної гімнастики.

У блоці методики постановки звуків ми змогли подолати заміну звуків [Ш]-[С], [З]-[С], [П]-[Б], [Т]-[Д]. формуючи спершу фонематичні процеси за методикою В. Ільяної [21, с.47] (Додаток Г), пояснюючи артикуляційну відмінність між поданими звуками. Складнішою перешкодою було подолати у одного досліджуваного заміну звука [Л]-[В]. Оскільки тут спостерігається активність колового м'яза губ. Тому для усунення цієї особливості ми використовували виконання артикуляційної вправи “Посмішка-трубочка” і зосереджували увагу на артикуляційній позиції звука [Л]: губи у посмішці, а

кінчик язика відштовхується від твердого піднебіння. Також, смаковими опорами показували, де знаходиться тверде піднебіння. Постановка звук [Р] потребувала більше часу у процесі якої ми викликали вібрацію кінчика язика.

У серії завдань для формування кінетичного, кінестетичного праксису на рівні загальної моторики ми змогли удосконалити утримання, переключення рухів і навичок самоконтролю. У блоці дрібної моторики ми намагалися формувати виразність та впевненість поз пальців рук. Формування артикуляційної моторної активності була зосереджена на удосконаленні виразності, координованості, плавності артикуляційних позицій, які необхідні для вимови звуків. Опісля тривалого проведення вправ в учнів спостерігалось удосконалення представлених нами параметрів.

У серії завдань для розвитку голосової функції п'ятьом досліджуваним було складно плавно протягувати голосні звуки від тихого до голосного і навпаки. В інших виникали труднощі із виконанням вправи “Сходінки нотів”, тобто проспівування нотів. Проте, через чотири тижня ми подолати дані труднощі. Стосовно просодичного компонента мовлення, ми намагалися сформувати ритм на основі немовленнєвих та мовленнєвих звуків, словесних наголосів. Труднощів зазнали вісім досліджуваних у останній категорії завдань. Вони відчували невпевненість при постановці наголосів у словах. Тому через три місяці ми змогли подолати описані труднощі.

Лексико-граматична серія завдань передбачає збагачення словникового запасу на основі чого ми пропонували учням скласти речення. У дітей бракувало ідей для створення речень із нових слів. Проте, ми навчилися правильно будувати речення. Завдання формування навичок публічного виступу передбачала створення самопрезентації, керування мімікою жестами тощо. У процесі виконання вправ учні стали впевненими в собі і здобули знання уміння і навички для якісного представлення себе на сцені.

Висновки до третього розділу

Отже, здійснено формувальну частину дослідження у процесі якої насаджували учням теоретико-орієнтованих знань, де проводили лекційні заняття тривалістю 25 хвилин, для старших школярів. Практико-орієнтована частина дослідження передбачала формування мовленнєвого дихання. артикуляційної моторики, кінетичного, кінестетичного праксису на рівні загальної, дрібної, артикуляційної моторики, вимови звуків, голосової функції, просодичного компонента мовлення, лексики-граматичної сторони мовлення та навичок публічного виступу. Загалом, формувальна частина дослідження тривала три місяці. Представлені методики дослідження спираються на діагностованих знаннях, умінь і навичках відповідно до їхньої вікової категорії. Кожна серія завдань містить прописану мету, корекційний матеріал, інструкція для досліджуваного, примітку.

Отримані дані дають змогу, стверджувати про позитивну ефективність поданих методик. Через тривале виконання завдань у досліджуваних покращилася сила видиху та функціонування діафрагмального дихання, сила, плавність, координованість артикуляційної моторики, фонематичний слух, відповідно вимова звуків. Удосконалили координацію, гнучкість, витривалість, ритмічність кінетичного та кінестетичного праксису і обґрунтували у примітках чому є важливим формування цього напрямку у нашому дослідженні. Реалізовано формування голосової функції: сили, діапазону, тембру, чистоти. Голос набув об'ємності та виразності. Підвищили рівень просодичного компоненту мовлення на основі немовленнєвих та мовленнєвого ритму і словесного наголосу. Оскільки, ритм є основою для темпо-ритмічної виразності мовлення та сприйняття слухачів. Сформованість лексики-граматичні навичок забезпечує правильну побудову речень та збагачення словникового запасу, що є важливими базовими вміннями для побудови промови. Удосконалення навичок публічного виступу постає власне ядром дослідження у процесі якого з учнями вчилися презентувати

себе, підтримувати міміку та жестикуляцією та вибудовувати алгоритм поведінки перед публічним виступом.

Оформлені напрями відіграють ключову роль у формуванні навичок ораторської майстерності, оскільки вони представлені послідовно і логічно, що відповідають кожній системі мовленнєвої функції. Тому можна констатувати факт, що вони відповідають принципу комплексного підходу, який передбачає розвиток всебічної навички мистецтва красномовства. Таким чином, представлені методики довели свою позитивну ефективність, що мають підстави для впровадження у логопедичну корекційну практику у ЗЗСО для учнів старшого шкільного віку із дислалією.

РОЗДІЛ 4. КОНТРОЛЬНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДОВИХ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ

4.1. Контроль перевірки ефективності дослідження складових ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією

Наступним кроком для реалізації нашого дослідження було втілення контрольного експерименту. Метою даної частини дослідження була перевірка ефективності представлених нами методи серед двох груп: експериментальної і контрольної. Дослідження проводилося над учнями в однакових умовах і одного і того ж віку у двох групах. Кількість дітей обох груп становить десять осіб. Весь наш експеримент спирається на проведення за методичними рекомендаціями з організації та проведення науково-педагогічного експерименту – Лаврентєва Г.П., Шишкіна, Київ 2007 р. [29, с.38], навчально-методичний посібник «Педагогічний експеримент» - О. Жосан, Кіровоград 2008 р. [46, 25]

Варто зауважити, що над експериментальною групою, тобто з тією що проводився констатувальний і формувальний експеримент здійснювалися корекційні заняття протягом трьох місяців, два рази на тиждень по 25 хв. Тому ми поставили перед собою конкретні завдання:

- формування мовленнєвого дихання: сили, плавності, удосконалення діафрагмального дихання;
- формування артикуляційної моторики: сили, витривалості, рухливості, ритмічності, плавності та виразності.
- вимову звуків;
- формування кінетичного, кінестетичного праксису на рівні загальної, дрібної артикуляційної моторики;
- формування голосової функції: сили, діапазону, емоційної виразності, тембру, чистоти та інтонації голосу;

- формування просодичного компоненту мовлення: ритм на основі немовленнєвих/мовленнєвих звуків, темпу та наголосу;
- формування лексико-граматичної сторони мовлення;
- формування навичок публічного виступу.

Окрім того, ми проводили заняття за певною структурою:

- вступ: привітання з учнями, їхнє емоційне налаштування.
- основна частина: використання вправ відповідно до завдань дослідження;
- заключна частина: рефлексія, обговорення засвоєних знань, умінь і навичок.

Впровадження контрольної частини здійснювалося на основі завдань, які були представлені у констатувальній частині дослідження, а також завдання для лексико-граматичної сторони мовлення і навичок публічного виступу, які були описані у формуальному експерименті. За результатами виконаних завдань учнями було виставлено бали - 1 бал за правильно виконане завдання, 0 бал в разі неправильного виконання завдання.

Оцінювали ми їх відповідної інтерпретації результатів:

Високий рівень: в учня наявне діафрагмальне дихання, демонструє витривалу ритмічну, скоординовану артикуляційну моторику, скоординована загальна, дрібна, артикуляційна моторика на рівні утримання та переключення рухів, демонструє сформованість сили, витривалості, інтонованості, ритмічності, плавності та виразності голосової функції, наявна правильна вимова звуків, демонструє сформовані навички просодики: ритм на основі немовленнєвих/мовленнєвих звуків, темпу, наголосу, проявляє збагачений словниковий запас, добирає синоніми, антоніми до слів, відповідно правильно з цих слів будує речення, що свідчить про сформованість граматичної сторони мовлення, проявляє закріплені навички публічного виступу: вміння визначити мету своєї промови, вміння її структуровано побудувати.

Середній рівень: в учня частково сформоване мовленнєве дихання, параметри артикуляційної моторики не всі сформовані, дитина демонструє не всі параметри голосової функції, наприклад: демонструє відповідну чистоту голосу, але є з труднощі із вираженням інтонованості. Загальна, дрібна, артикуляційна моторика сформовані частково, наявні труднощі із утриманням, переключенням рухів. Підбирає слова у реченнях, проте виникають труднощі з добором слів до синонімів, антонімів або навпаки. Будує речення, але із труднощами. Учень висловлює власні думки проте виникають складнощі із визначенням мети промови.

Низький рівень: не сформовані всі напрями ораторської майстерності або більшість із них: мовленнєве дихання, артикуляційна моторика, вимова звуків.

Результати сформованості представлено у таблицях 1.8, 1.9 тощо.

Таблиця 1.8

Результати сформованості напрямів ораторської майстерності в дітей старшого шкільного віку із дислалією експериментальної групи дослідження								
№ Респондент	Мовл.дих.	Арт.мот.	Вимов. звук.	Праксис: 3 рівня.	Голос	Просодика	Лекс. граматик.	Пуб. виступ
1.Респондент	7	9	31	6; 7; 6.	3	3	2	3
2.Респондент	8	10	32	7; 7; 6.	5	3	1	3
3.Респондент	8	10	32	5; 6; 6.	6	4	2	4
4.Респондент	8	9	28	4; 6; 5.	6	4	2	3
5.Респондент	8	9	31	6; 6; 6.	5	4	2	3
6.Респондент	8	10	31	5; 6; 6.	5	4	2	4
7.Респондент	7	8	31	5; 6; 7.	5	3	2	3
8.Респондент	8	10	32	6; 6; 6.	6	4	2	4
9.Респондент	7	9	31	6; 5; 6.	5	3	1	3
10.Респондент	8	10	32	7; 6; 6.	6	4	2	4

Таблиця 1.9

Інтерпретація рівнів експериментальної групи дослідження		
Респондент	Бали	Рівні
Респондент 1	77	Середній рівень
Респондент 2	82	Високий рівень
Респондент 3	83	Високий рівень
Респондент 4	75	Середній рівень
Респондент 5	80	Високий рівень
Респондент 6	75	Середній рівень
Респондент 7	77	Середній рівень
Респондент 8	84	Високий рівень
Респондент 9	76	Середній рівень
Респондент 10	85	Високий рівень

Таблиця 1.10

Результати сформованості напрямів ораторської майстерності в дітей старшого шкільного віку із дислалією контрольної групи дослідження								
№ Респондент	Мовл.дих.	Арт.мот.	Вимов. звук.	Праксис: 3 рівня	Голос	Просодика	Лекс. граматик.	Пуб. виступ
1.Респондент	5	6	31	5; 4; 5.	4	3	1	2
2.Респондент	4	4	30	4; 6; 4.	5	3	1	3
3.Респондент	3	4	22	3; 3; 4.	4	2	1	2
4.Респондент	5	6	30	5; 5; 6.	4	3	1	3
5.Респондент	4	5	27	3; 3; 4.	4	2	2	2
6.Респондент	6	7	30	5; 4; 6.	3	3	1	1
7.Респондент	5	6	25	4; 5; 4.	5	4	1	2
8.Респондент	4	5	28	4; 3; 5.	4	2	1	2
9.Респондент	6	5	31	5; 4; 5.	4	4	1	2
10.Респондент	4	5	29	4; 4; 5.	5	4	2	3

Таблиця 1.11

Інтерпретація рівнів контрольної групи дослідження		
Респондент	Бали	Рівні
Респондент 1	66	Середній рівень
Респондент 2	64	Середній рівень
Респондент 3	49	Середній рівень
Респондент 4	68	Середній рівень
Респондент 5	56	Середній рівень
Респондент 6	66	Середній рівень
Респондент 7	61	Середній рівень
Респондент 8	58	Середній рівень
Респондент 9	67	Середній рівень
Респондент 10	65	Середній рівень

Отримані результати засвідчують вищий рівень показників у експериментальній групі дослідження порівняно з контрольною. Результати дають підставу стверджувати про ефективність впроваджених корекційних методик, які мають на меті формування напрямів ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією. Зауважимо, що вимову звуків ми перевіряли відповідно звуків української мови за таблицею в констатувальному експерименті.

4.2. Аналіз ефективності контрольного експерименту у дітей старшого шкільного віку із дислалією

Порівняльний аналіз демонструє 50% ефективності у експериментальній групі дослідження та 10% у контрольної: графік 3.1

Графік 3.1

З отриманих результатів видно, що експериментальна група отримала вищі результати, оскільки над ними застосовувалися розроблені корекційні методики, що сприяли формуванню знань, умінь і навичок у сфері ораторської майстерності. В учнів покращилося діафрагмальне дихання завдяки чому сформувалося плавне мовлення. Сформованість артикуляційної моторики допомогло утворити відповідні статичні та динамічні артикуляційні позиції для вимови звуків. Покращилася вимова звуків губних, губно-зубних, передньоязикових, задньоязикових. Окрім того, нам необхідно було розвивати фонематичні процеси, оскільки в учнів спостерігалася заміна [Ш] на [С], [З] на [С], [Б] на [П], [Т] на [Д].

Також, наявна заміна поєднувалася із формуванням відповідних артикуляційних укладів із опорою на слухове звучання звука за дзвінкістю і глухістю. Стосовно заміни звука [Л] на [В] можна пояснити надмірним компенсованим використанням колового м'яза рота. Відповідно нам необхідно було пригальмувати стереотипну звичку. Ми використовували одну із артикуляційних вправ “посмішка-трубочка”, також зосереджували увагу дитини на рухові кінчика язика, який відштовхується за верхніми зубами. Зауважимо,

що в однієї дівчинки покращилася вимова звука [Р], завдяки артикуляційним вправам для постановки даного звука і прийому “Дятлик”.

Стосовно кінетичного, кінестетичного праксису на рівні загальної моторики, варто зауважити, що координація, гнучкість, витривалість, ритмічність, темп. Дрібна моторика є не менш важливим компонентом, оскільки існує взаємозв'язок між дрібною моторикою та функцією мовлення. Артикуляційна моторика є базисом для оволодіння вимовою звуків, вона становить підґрунтя для артикуляційної позиції звуків. В учнів спостерігається на даному етапі експерименту покращення координація, гнучкість, витривалість, ритмічність рухів органів артикуляції. Голосова функція у дітей старшого дошкільного віку із дислаією є ключовою вектором у контексті впливу оратора на слухачів.

Голос відображає емоційний стан мовця, репрезентує вміння володіти інотованістю, відповідно, що такі чинники впливають на якість аудиторії слухачів. Звернули увагу, також на просодичний компонент мовлення до якого входить ритм, темп на основі не мовленнєвих, мовленнєвих звуків, наголос. Перші дві складові залежать від темпо-ритмічної сторони мовлення. Нам вдалося сформувати перші дві складові. Виникли невеликі труднощі із формуванням розстановки наголосів, але ми змогли їх подолати. Не залишено поза увагою лексико-граматичну сторону мовлення, оскільки кожен оратор повинен мати збагачений словниковий запас і вміння правильно будувати речення, що є стрижнем кожної промови. Відповідно у корекційному процесі учні збагатилися новими лексемами, засвоїли їхнє значення та навчилися їх використовувати у реченнях, будуючи їх.

Останній напрям над яким ми здійснювали формування – навички публічного виступу. У межах окресленого напрямку старші школярі навчалися створювати промову, її структурувати, також формували вміння навичок самопрезентації та впевненості виголошення промови.

Висновки до четвертого розділу

Отже, у процесі контрольного експерименту досліджено результативність сформованості напрямів ораторської майстерності: мовленнєве дихання, артикуляційну моторику, вимову звуків, кінетичний, кінестетичний праксис на рівні загальної, дрібної, артикуляційної моторики, голосова функція, просодичний компонент мовлення, лексико-граматичний компонент мовлення, також навички публічного виступу. Реалізація контрольної-експериментальної частини дослідження базувалася на розподілі груп: експериментальної та контрольної. До кожної групи було залучено десятеро дітей. Зауважимо, що до експериментальної групи входять учні з якими раніше проводилося дослідження в минулих частинах досліджень, а контрольна група є добіркою нових учнів. Кожна група складається з десяти дітей з ідентичними порушеннями, віковою категорією та станом перебування в однакових умовах.

Оцінювання проходило відповідно до розробленої інтерпретації результатів за прописаними рівнями: високий, середній, низький. Методика діагностики мовленнєвого дихання становила вісім завдань, артикуляційної моторики – десять. Вимову звуків обстежено за спеціальною таблицею до якої входили 32 фонemi. До праксису на рівні загальної, дрібної, артикуляційної входило сім завдань до кожного виду праксису. Діагностика голосової функції налічує шість завдань. Просодичний компонент мовлення охоплює три категорії завдань. До перших двох входять два окремих напрями завдань. Лексико-граматичний компонент мовлення складається із двох завдань для перевірки словникового запасу та побудови речень. Окремим напрямом дослідження нами було розроблено навички публічного виступу, за яким здійснено діагностування, формування та втілення контрольного дослідження.

Таким чином порівняльний аналіз у вигляді графіка сформованості навичок ораторської майстерності демонструє 50% ефективності у експериментальної групи дослідження та 10% у контрольної: Відтак, виявлено

вищий рівень сформованості навичок ораторської майстерності у експериментальної групи дослідження.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Отже, у представленому експерименті здійснили комплексне дослідження стосовно ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією.

У рамках поданого дослідження виконано наступні завдання:

- проаналізовано наукові джерела щодо визначення поняття ораторської майстерності різними науковцями, вивчали історичні аспекти еволюції мистецтва красномовства, розглянули дане поняття крізь призму різних вікових культур — від Давнього Сходу до XXI століття.

- виконано констатувальний експеримент, дослідивши стан сформованості навичок ораторської майстерності.

- проведено формувальний експеримент: займалися над розвитком навичок ораторської майстерності: мовленнєве дихання, артикуляційну моторику, вимову звуків, кінетичний, кінестетичний праксис на рівні загальної, дрібної, артикуляційної моторики, голосова функція, просодичний компонент мовлення, лексико-граматичний компонент мовлення, також навички публічного виступу.

З цією метою було розроблено діагностико-корекційні методики, деякі з них були обрані за посібниками: А.Я. Малярчук “Обстеження мовлення”. До кожної з методик була поставлена мета, діагностико-корекційні матеріали, хід виконання, інструкція виконання і примітка/зауваження стосовно специфік тієї чи іншої методики, зокрема у серії формувального експерименту.

Окрім того, обґрунтовано необхідність впровадження діагностики та формування кінетичного. кінестетичного праксису на рівні загальної, дрібної моторики, яке обумовлене передачею аферентного і еферентного імпульсів, які були необхідними в кінцевому результаті для утворення і злагодженої функції мовлення.

- здійснено контрольний експеримент і з'ясували, що експериментальної групи дітей виявилися вищі результати, оскільки над ними проводився корекційний процес.

Таким чином, є підстави стверджувати, що було досягнуто всіх поставлених завдань дослідження: проаналізовано теоретичні аспекти наявного дослідження, визначено на початковому етапі стан сформованості навичок ораторської майстерності і здійснити їх цілеспрямоване формування.

Отже, ораторська майстерність — це комплекс навичок, яка вимагає послідовного її дослідження та вивчення не тільки практичних аспектів, а також анатомо-теоретичних, наприклад: будову периферичного мовленнєвого апарату тощо. Знання цих основ нам необхідне для оволодінням тонкощами функціонування. Відповідно оволодіння механізму функціонування тієї чи іншої системи дозволяє нам грамотно побудувати корекційний процес і враховувати в ньому анатомо-індивідуальні особливості учнів для ефективності діагностико-формувального впливу.

Зауважимо, що мистецтво красномовства є актуальною навичкою на сьогодні. Це пов'язано з успішністю у навчально-професійній сфері, оскільки правильне, переконливе, мелодійне мовлення є запорукою лідерських якостей для формування оптимального іміджу фахівця у всіх сферах життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович С.Д, Чікарькова М.Ю. Риторика: навчальний посібник, "Світ": Львів, 2001. С.240, с.13-15, 10-12, 23, 16-18, 20, 27
2. Анатомія дихальної системи: навчальний посібник для слухачів післядипломного етапу навчання спеціальності 22 "Охорона здоров'я" спеціалізації "Пульмонологія" / О. М. Разнатовська, А. О. Світлицький, О. А. Світлицька, Т. М. Матвейшина. Запоріжжя: ЗДМФУ, 2024., С.137, с.4
3. АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ : курс лекцій : навчальний посібник для студентів стоматологічних факультетів вищих медичних навчальних закладів України IV рівня акредитації : Костиленко Ю. П., Старченко І. І., Прилуцький О. К., Гринь В. Г. ; М-во охорони здоров'я України, Вищ. держ. навч. закл. України «Українська медична стоматологічна академія». – Полтава, 2015. С.185, с.85
4. Анатомія і фізіологія людини : навчальний посібник: уклад. Т. С. Кулаковська, О. В. Кононенко. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. С.133, с. 88, 98,100,104,99,104,
5. Блінова, Г. Й. Альбом для обстеження мовлення у дитини : навчально-методичний посібник: в 2 ч. – Київ : Благовіст, 2001. С.212,с.11
6. Брушневська, І. А. До проблеми розвитку дріб. моторики рук у дошкільників із порушеннями мовленнєвої діяльності: *Acta Paedagogica Volynienses*. – 2022. Вип. 3. С. 124–131, с.126
7. Вандишев В.М. Риторика: екскурс в історію вчень і понять: навчальний посібник, "Кондор": Київ, 2003, С.237, с.7
8. Виховання та розвиток вокально-технічних навичок. Методичні рекомендації з нормативно-навчальної дисципліни «Постановка голосу» для студентів навчальних закладів культури і мистецтв I-II рівнів акредитації. Херсон, 2016 С.20, с.5
9. Williams, N. M. Confucian Learning and the Art of Rhetoric. In: *Jade-Carving Chisel and Luminous Ocean*. Leiden ; Boston : Brill, 2025. DOI: 10.1163/9789004523562_005. p. 129–138.

- 10.Гаврилова, Н. С. Методика формування моторної готовності до оволодіння правильною вимовою фонем у дітей з дислалією, ринолалією та дизартрією: Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2021. С.110-123, с.113
- 11.Галущенко, В. І. Корекція просодичного компонента мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку: Науковий часопис. Корекційна педагогіка. 2015, С.29-33, с.31
- 12.Грицаєнко, Л. М. Основи красномовства : навчальний посібник. Вид. 2-ге, доповнене. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. С.260, с.38
- 13.Грицан Н. Техніка сценічного мовлення: навчально-методичний посібник, Симфонія форте: Івано-Франківськ, 2020. С. 286, с.114
- 14.Грицан, Н. В. Техніка сценічного мовлення : навчально-методичний посібник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2020. С.182,с.113
- 15.Гринь Л. О. Теорія вокальної педагогіки : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Сценічне мистецтво» освітньо-професійна програма «Театральне мистецтво». – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2024. С.132, с.7
- 16.Давиденко К.А. Особливості обстеження порушення голосу в дітей дошкільного віку. Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти. Збірник наукових праць: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків 2020, С.100, с.92
- 17.Дружинець, М. Л. Українське усне мовлення: психо- та соціофонетичний аспекти : монографія: МОН України, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса: ОНУ, 2019. С.580, с.33
- 18.Євченко О.В. Риторика: плани для семінарських занять з методичними рекомендаціями і літературою (для студентів усіх форм навчання). Видавництво: ЖДУ ім. І. Франка. Житомир 2005. С.25, с.8,12

- 19.Залюбівська О.Б.Спроба аналізу та узагальнення теоретичних положень про риторику. Вісник Вінницького політехнічного інституту.№ 2, 2004. С.97, с. 96
- 20.Захворювання органів дихання у дітей: особливості перебігу та сучасні методи лікування : навчальний посібник : Ю. В. Марушко, Т. В. Гишак, Т. В. Марушко та співав.; за ред. Ю. В. Марушка. – Київ, 2024. С.282, с.13
- 21.Ляна В.М. Особливості організації корекційної роботи вчителя- логопеда з розвитку фонематичних процесів у дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення. Особлива дитина: навчання і виховання, 2015. № 2. С.45-52, с. 46
- 22.Індивідуальні та вікові клініко-морфологічні особливості слизової оболонки органів ротової порожнини: навч. посібник: Скрипников П.М., Скрипнікова Т.П., Шинкевич В.І., Товма В.В.; ВДНЗУ “УМСА”. – Полтава: ТОВ “АСМІ”, 2016. С.102, с.20,27,29,31
- 23.Ісаєнко Т.К, Лисенко А.В. Риторика: навчальний посібник: Полтавський національний технічний університет ім. Ю.Кондратюка, 2019. С.247, с.19
- 24.Johandi, A. Public Speaking in Ancient Mesopotamia: Speeches before Earthly and Divine Battles. In: Religions in the Graeco-Roman World and the Ancient Near East: Studies in Honour of Professor Tarmo Kulmar. Tartu:Tartu University Press, 2020. P. 72–106. p.82
- 25.Колінько, М. В. Марк Фабій Квінтіліан: розділ навчального посібника. У: Риторика для політологів: навчальний посібник. Київ: ФОП Халіков Р. Х., 2022. С.482,с.29
- 26.Колінько, М. В. Риторика для політологів : навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти. Київ : ФОП Халіков Р. Х., 2022. С.127, с.21
- 27.Костик, Любов, and Валентина Гончаренко. Розвиток дрібної моторики у дітей із ЗНМ як засіб мовленнєвого та інтелектуального розвитку: “СТАН, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ”.2024. С. 297-300, с.297

- 28.Красницька, О. В. Спадщина риторів та ораторів доби Античності в ораторській діяльності сучасного викладача. Духовність особистості: методологія, теорія і практика № 2(104), 2022. С. 52–63, с. 54
- 29.Лаврентьєва, Г П. , Шишкіна М.П. Методичні рекомендації з організації та проведення науково-педагогічного експерименту. Київ, 2007. С.4-74, с. 38
- 30.Лекції з анатомії та патології органів слуху, зору та мови для студентів педагогічних університетів. Частина 3. "Анатомія та патологія мови": Упорядник С. М. Кондратюк. – Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2005. С.78, с.4
- 31.Лекції з дисципліни «Риторика» : навч. матеріали / Національний фармацевтичний університет, Кафедра філософії та соціології. Харків, 2020. С.41, с.5
- 32.Макович Х.Я, Вербицька Л.О, Капітан Н.О. Словник термінів і понять з риторики: Львів, 2016. С.140
- 33.Малярчук А.Я. Обстеження мовлення дітей: дидактичний матеріал, 2002: Літера. С.93, с.9
- 34.Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, Вища школа: Київ, 2006, С.306, с.21
- 35.Методичні рекомендації з анатомії людини: тема «Анатомія зовнішнього носа, носової порожнини, гортані»: Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, кафедра анатомії людини. Київ, 2017. С.8,с.3,4
- 36.Мицак У.І Формування ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією. Збірник тез наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції зі спеціальності 016 “Спеціальної освіти”. Харків, 28 квітня 2025 р. С.346, с.188
- 37.Мицак У.І. Формування ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією. Збірник тез Третьої Міжнародної наукової конференції студентів та молодих вчених, м.Мюнхен, 16 травня 2025 р. С.117, с.52

- 38.Мицак У.І. Формування ораторської майстерності у дітей старшого шкільного віку із дислалією. Програма XI Всеукраїнської науково-практичної конференції “Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія методика, практика”, м.Умань, 10 квітня 2025 р. С.191, с.112
- 39.Нечитайло, В. С. Порушення голосу в осіб різних вікових категорій: сучасні проблеми логопедії та реабілітації. Суми: Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2024. С. 214-216, с.215
- 40.Обласова, О. І. Антична риторика. Наукові записки. Серія: Філологічні науки, 2015, № 140. С. 45–49., с.46
- 41.Ораторське мистецтво: підручник: за ред: М. П. Требіна, Г. П. Клімової, – 2-ге видання: “Право”: Харків, 2015. С.24, с.7,26
- 42.Осадча Т.М. Емоційний стан у підлітків з органічною патологією гортані. Науковий часопис. Випуск 42. Спеціальна психологія. С.124, с.113
- 43.Особливості процесу голосоутворення та розвиток вокальних навичок молодших школярів: Методичні рекомендації /Укладач: Євстігнєєва Н.І. – Полтава: Видавництво ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2004. С.43, с.11
- 44.Охорона та гігієна голосу вчителя музичних дисциплін. Шифр «Голос». Всеукраїнський конкурс студентських наукових наукових робіт з галузей знань і спеціальностей у 2019-2020 навчальному році. С.29, с.5
- 45.Педагогічна риторика: історія, теорія, практика : монографія: О. А. Кучерук, Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна, С. О. Караман, О. В. Караман та ін.; за ред. О. А. Кучерук. Київ 2016. С.256, с.28,23,30
- 46.Педагогічний експеримент: навчально-методичний посібник: укладач О. Е. Жосан; Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського. Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2008. С. 72, с.25
- 47.Пиляєва, Н. С. Проблема вивчення праксису та його відхилень у спеціальній літературі: Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах № 77. 2021. С.38-43, с.38

- 48.Порядок надання логопедичних послуг в системі освіти. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України (т. в. о. Міністра С. Шкарлет). Київ, 11.09.2020.
- 49.Професійний стандарт на групу професій «Вчитель-логопед», «Логопед». Затверджено 17–18 вересня 2024 р. Київ–Кам’янець-Подільський, 2024.
- 50.Ревуцька, С. К. Курс лекцій з дисципліни «Риторика». Кривий Ріг: ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2022. С.131, с.26,28
- 51.Рібцун Ю.В. Розвиток голосової функції у дітей з темпо-ритмічними порушеннями мовлення: Журнал «Наукові інновації та передові технології» № 1(15), 2023. С.432, с.427
- 52.Рібцун Ю. В. Інноваційний підхід до організації та проведення артикуляційної гімнастики в логопедичній групі: Дошкільна освіта. 2011. – № 3 (33). С.31-43, с. 31
- 53.Риторика: навчально-методичний посібник, укл. Лариса Мафтин. Чернівецький університет ім. Федьковича, 2020. С.341, с.38
- 54.Риторика: навчальний посібник: упор. Т.К. Ісаєнко, А.В. Лисенко – Полтава: ПолтНТУ, 2019. С.244, с.40
- 55.Сагач Г. Риторика: навчальний посібника: “Видавничий дім”. Київ, 2000. С.562, с.23, 59
- 56.Середа, Н.В., Квасник О.В. Основи ораторської майстерності: навчальний посібник: НТУ «ХП»: національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут, 2020. С.296, с.6
- 57.Середа, Т. Система класичної риторики: генеза та структурні компоненти. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка, 2006, № 26–28. С.296, с.6
- 58.Сучасна українська літературна мова: лексикологія. Фонетика: підручник, Знання: Київ,2010. С. 268, с.242
- 59.Тимощук А.М. Мовленнєве дихання – запорука чіткої звуковимови. Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально-педагогічний аспект:

- збірка наукових і науково-методичних праць: редкол. І. М. Шимко, І. О. Талаш. Вип. 1. – Кривий Ріг: КДПУ, 2018. С.356, с.302
- 60.Ткаченко Л.П. Риторика як компонент освіти в Давньому Римі. Збірник наукових праць: Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. Випуск №9(62). Запоріжжя 2012. С.503, с.22
- 61.Токарева, Т. Риторика Античності: історія виникнення, структура та особливості. Освіта та розвиток обдарованої особистості № 3(82), 2023, С. 43–47, с.193-194
62. Федоренко Ю.С. Зовнішня політика Гая Юлія Цезаря: збірник матеріалів VII інтернет- конференція “Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу” м.Маріуполь 2017 р. С.110, с.66
- 63.Федорович, Л. О. Постановка звуків у вимові дітей дошкільного віку : методичні рекомендації для логопедів, учителів і вихователів загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів: Кременчук: Християнська Зоря, 2007. С.62, с.6-10
- 64.Філіппова, Т. О. Особливості моторного праксису при псевдобульбарній дизартрії в дітей старшого дошкільного віку: Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти : зб. наук. пр. / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2024. С.228, с.202
- 65.Форостян, О. І. Розвиток мовленнєвого дихання в дітей з інтелектуальними порушеннями. Проблеми реабілітації: збірка наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2023. С.209-212, с.209
- 66.Хоменко, С. А. Онтогенез артикуляційних можливостей у дітей дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення: Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчальному просторі закладів

- загальної середньої освіти: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (22–23 жовтня 2020 року, м. Дніпро: ред. колегія: В. В. Сиченко, Р. С. Аронова, В. Дніпро: Дніпровська академія неперервної освіти, 2020. С.324, с.236
- 67.Хвостенко, О. В. "Формування дихання молодших школярів як основи правильного мовлення.": Моделювання в теорії та практиці управління навчально-виховним процесом. Освіта Полтавщини : Часопис /ред. С. В. Королук]. Полтава : ПОППО, 2008. – № 17. С.111, с.82
- 68.Хрипун, Д. М. Логопедія (дислалія): навчально-методичний посібник / уклад. Дар'я Миколаївна Хрипун ; М-во освіти і науки України, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Ф-т дошкільної та спеціальної освіти. – Умань: Візаві, 2023. С.200, с.27
- 69.Чабан Н.І. Навчально-методичний посібник з риторики. Херсон 2007, С.131, с.23-24
- 70.Шеремет М.К. Логопедія. Навчальний підручник: видавничий дім «Слово» 2014, С.645, с.161,163,165

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Наукове студентське тов-во
УВУ ім. Ю. Шевельова

III Мюнхенська конференція студентів та молодих науковців
РМД Українського вільного університету

СЕРТИФІКАТ

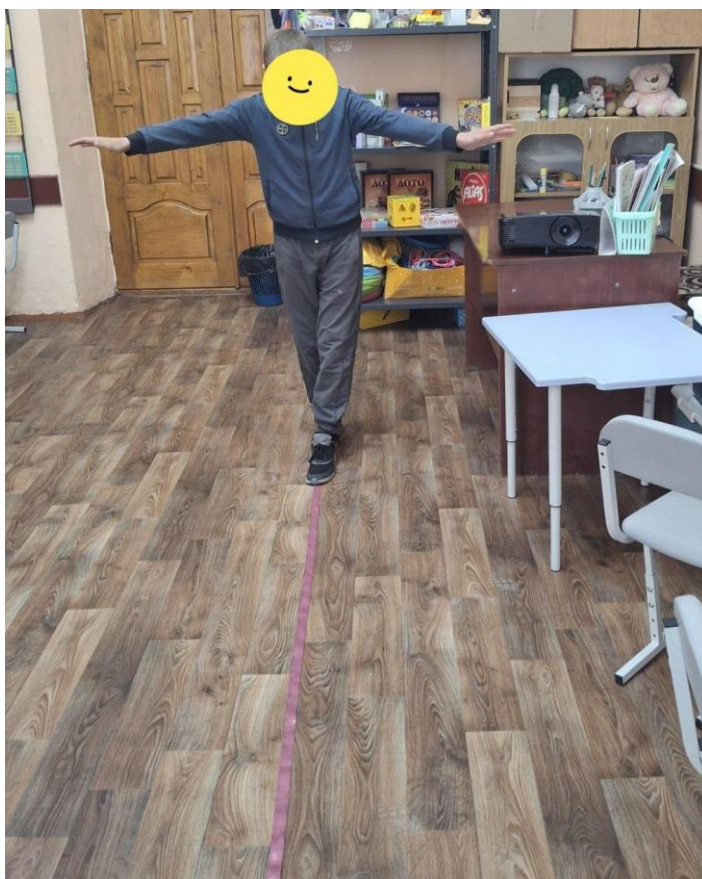
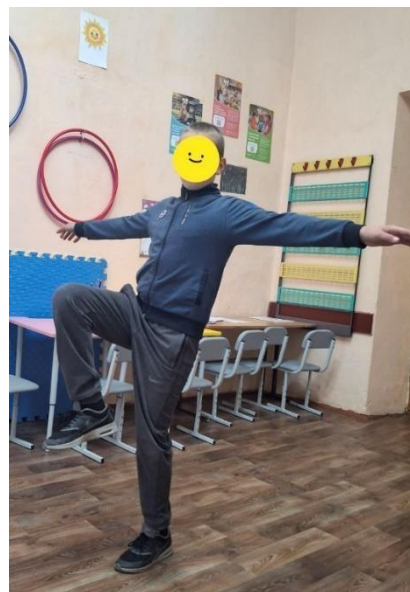
Цей Сертифікат підтверджує, що
МИЦАК УЛЯНА

взяла участь у конференції з доповіддю
**ФОРМУВАННЯ ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ДІТЕЙ
СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ДИСЛАЛІЄЮ**

Секретар Наукового
студентського товариства УВУ Р. Касьяненко

Мюнхен, Баварія, 16.05.2025

ДОДАТОК Б

ДОДАТОК В

